

МИХАЙЛО ГАЙКОВСЬКИЙ
ІВАН ПАСЛАВСЬКИЙ

АНТОНІЙ АНГЕЛОВИЧ
ЙОГО ЕПОХА І ДІЯЛЬНІСТЬ

Львів
“Логос”—2006

ББК 86.3(4УКР)+87
Г24

Гайковський М., Паславський І.

АНТОНІЙ АНГЕЛОВИЧ. ЙОГО ЕПОХА І ДІЯЛЬНІСТЬ. — Львів: Логос,
2006. — 88 с.

Книга присвячена першому предстоятелю Галицької митрополії, відновленої 1807 року – Антонію Ангеловичу (1756–1814). На широкому тлі політичних і церковних подій кінця XVIII – початку XIX ст. простежується життєвий шлях, служіння і діяльність цього видатного первоєрарха Української Греко-Католицької Церкви. Свою розвідку автори присвячують 250-річчю від дня народження митрополита А. Ангеловича.

Редакційна колегія:

З. Білик, Я. Дашкевич, Л. Моравська,
І. Паславський, О. Сидір.

Редактор Оксана Лутчин

Художній редактор Зеновія Юськів

Технічний редактор Микола Барановський

ISBN 966-7379-61-2

© Гайковський М., Паславський І., 2006

© Видавництво Львівського музею
історії релігії “Логос”, 2006

СЛОВО ДО ЧИТАЧА

Шановний читачу! Пропонуємо тобі доповіді з ювілейних урочистостей, присвячених 250-річчю від дня народження Антонія Ангеловича, першого митрополита відновленої Галицької митрополії, архієпископа львівського і єпископа кам'янецького. Ювілейні торжества триватимуть три роки, бо вже у 2007–2008 рр. будемо відзначати 200-річчя віднови Галицької митрополії і піднесення Львівського єпископства до статусу архієпархії. Ювілейні торжества мають послужити написанню історичних спогадів і наукових досліджень, які спонукатимуть до вивчення ролі й місця Церкви в історичному минулому нашого народу.

Ці матеріали перенесуть Тебе у забуті часи, і ти станеш учасником бурхливих подій чвертьтисячолітньої давнини, сучасником великих архітекторів і достойників історії Нового Часу. Перед Тобою постане епоха європейського Просвітництва й української Руїни.

З ініціативи та благословення Преосвященного архієпископа львівського Ігоря Возняка, організовано низку заходів, присвячених дню народження Антонія Ангеловича – отця і глави Галицької Церкви (так іменовано відновлену Галицьку митрополію в Апостольській столиці), – спадкоємниці великої Київської Церкви, з'єднаної з Апостольським престолом, Будівничого новочасної Греко-Католицької Церкви. Митрополит Антоній Ангелович став першим архієпископом львівським, осів у князюму Львові, який на століття став духовним центром Української Церкви і столицею свідомого українства.

Владика Ігор в інтронізаційному слові, виголошеному 10 листопада 2005 р., висловив бажання відновити в пам'яті нинішнього покоління світлу пам'ять своїх великих попередників – архієреїв львівських, імена яких призабуто. “Як з волі Божої, їх послідовник, пригадую їх імена, щоб черпати з їхнього досвіду та ревного служіння Церкви, нашому народові та Україні”.

Глава й отець Української Греко-Католицької Церкви патріарх Любомир Гузар особливо відзначив, що місто Львів стало осідком Галицької митрополії і матірнім городом для єпархій діаспори. “За 200 років побуту наших очільників Української Греко-Католицької Церкви у Львові митрополичий престіл посідали визначні церковні мужі. Завдяки їхньому служінню та мудрому прововоді УГКЦ пережила різні лихоліття і, незважаючи на це, укріплювалася та духовно зростала”. Патріарх видав Грамоту-потвердження Львівської архієпархії, підкресливши, що “Синод єпископів УГКЦ... вирішив відзначити місто Львів серед усіх наших єпархіяльних центрів, залишаючи за ним статус архієпархії, який це місто мало, коли воно було осідком митрополитів та верховних архієпископів. Владики, які будуть правлячими єпископами Львівської архієпархії, носитимуть титул архієпископа”.

Згадуючи “наставників наших”, Львівська архієпархія розпочала вшанування пам’яті першого з них – митрополита й архієпископа Антонія Ангеловича.

8 квітня о 10 год. 2006 року в соборі св. Юра відслужено архієрейську Божественну Літургію, яка стала початком урочистостей.

О 14 год. того ж дня у Львівському музеї історії релігії було відкрито виставку про життя і діяльність митрополита Антонія Ангеловича. Спільними зусиллями співробітників Львівського музею історії релігії, Національного музею ім. Андрея Шептицького, Львівського історичного музею, Центрального державного архіву України у Львові по крихті було зібрано унікальні документи й матеріали, які склали золотий фонд виставки. Особливим інтересом відвідувачів користувалися оригінальні документи, насамперед митрополита присяга на вірність Апостольському престолові, портрети і літографії митрополита-ювіляра і його попередників на львівській єпископській катедрі, Атаназія і Лева Шептицьких, цесареві Марії Терези, цесаря Йосифа II, Наполеона Бонапарта. На виставці експонувались ікони апостола Андрея Первозваного і св. мученика Йосафата, літографії з видом міст Львова, Перемишля і Відня, а також тогочасної Львівської духовної семінарії з церквою Святого Духа й основними будівлями. Було виставлено багато унікальних книг львівського, почаївського, віденського і римського друків того періоду, які належали до книгозбірень семінарії і митрополита Антонія.

Окрему виставку, присвячену 250-річчю з дня народження Антонія Ангеловича, організував відділ рідкісної книги Наукової Бібліотеки НАН України ім. В. Стефаника. Пані Ольга Колосовська і співробітники відділу виявили і підготували до експонування рідкісні речі і неоціненні раритети: два антиминоси, підписані й освячені митрополитом Антонієм, прижиттєві газетні публікації, пастирські послання, літографії і монографії, які чекають на своїх дослідників. Є намір видати каталоги виставок окремим виданням.

1 червня 2006 р. урочистості вшанування митрополита й архієпископа Антонія Ангеловича було перенесено у село Гринів Пустомитівського району. У цьому селі в сім'ї священника Якова народився майбутній митрополит. У Гриневі зберігся древній дерев'яний храм святого Юрія Переможця, що своїм іменем перегукується з архікатедральним собором у Львові. Він був збудований і освячений у 1680 р. Тут був охрещений маленький Антоній. В іконостасі до цього часу рами крайніх ікон намісного ряду декоровані інсигніями митрополичої влади: митрою, жезлом, хрестом і мечем. Очевидно, ці ікони були даром владики Антонія родинному селу...

На Вознесіння Господнє 2006 р. Божого гринівський храм був особливому прибраний і прикрашений. До села завітав теперішній львівський архієрей віддати шану своєму попередникові. Греко-католицька парафія Гринева (є ще й православна) процесійно зустріла свого владика Ігоря хлібом-сіллю, квітами, радісним передзвоном і чудовим привітанням діточок. Парох Євген Снеда подав владиці хрест і запросив до храму, який не міг помістити парафіян і гостей. Присутні насолоджувались величавою архієрейською Божественною Літургією, яку співслужили з архієреєм декан Звенигородського деканату о. Богуслав Гункевич, парох Євген Снеда і священник Богдан Кузьмич. У кінці Літургії архієпископ звернувся до присутніх з повчальним словом про Вознесіння Господнє. Між іншим, владика у слові підкреслив, що Гринів мале, але дуже славне село. Тут народилася велика людина, яку знає Україна і світ. Архієпископ зауважив: "Я собі уявив, що митрополит Антоній був з нами в час Літургії, що молився разом з нами. Жителі Гринева мають великого небесного Покровителя в його особі". Архієпископ Ігор запросив усіх присутніх до зали Народного Дому, в якій пройшла святочна Академія, приурочена ювілею Антонія Ангеловича. Професор Михайло Гайковський виго-

лосив доповідь про історичну ситуацію кінця XVIII – початку XIX століття, яку назвав епохою Ангеловича. Зокрема розглянув такі важливі історичні події, як занепад Речі Посполитої, поділ Польщі й українських земель між імперіями Австрії і Росії, трагедію Руської Унійної Католицької Церкви на російській займаниці, розгул безбожництва і “штурм Небес під гаслами розуму”. А також початок епохи Просвітництва і наполеонівських воєн, кінець Середньовіччя і початок Нової історії. Доповідач підкреслив, що в трагічний, переломний час Господь послав Україні мудрого пастиря Антонія Ангеловича, який став будівничим новочасної Греко-Католицької Церкви. Присутні були зворушені словами професора, який заявив, що на прикладі Гринівського храму святого Юрія бачить долю цілої Української Греко-Католицької Церкви. Храм – древній, пограбований (з іконостасу вкрадено багато ікон, на місці яких висять бліденькі репродукції) і діючий. Поряд із прадавніми могилками священиків і мирян, у храмі продовжується молитва і служіння нових поколінь гринівчан. У такому місці відчувається плин і нерозривність часу. Тут зустрічаються Минуле, Сучасне і Майбутнє. Такі самі почуття наповнюють серця у великих святинях Єрусалима, Рима, Києва й Львова.

Професор Іван Паславський емоційно і доступно розкрив життєвий шлях і діяльність митрополита Антонія Ангеловича. З величезною цікавістю та гордістю старі гринівчани і молодь слухали історію рідного села, храму, й про свого великого земляка Антонія Ангеловича.

Львів і Україна мають бути вдячними митрополиту Антонію за те, що той став будівничим нової Української Греко-Католицької Церкви, яка виплекала український п'ємонт – твердиню української духовності та державності.

Професор
Михайло Гайковський

СЛОВО ПРО МИТРОПОЛИТА АНТОНА АНГЕЛОВИЧА

250-а річниця від дня народження.

Церква Пресвятої Євхаристії.

Конференція. 08. 04. 2006 рік.

Всечесніші й преподобні отці, преподобні брати і сестри, достойні учасники конференції. Золотими літерами в історії Української Греко-Католицької Церкви вписано ім'я архієпископа і митрополита Антонія Ангеловича – відновлювача Галицької митрополії. Великий християнин, щирий патріот Антоній Ангелович, навіки окреслив стратегічну лінію українців і їх святої Церкви: бути душею і серцем у Європі та залишитися самим собою. Цікаво знати, що сучасна енциклопедія пише про нього: “Як релігійного і освітнього діяча; ректора греко-католицької семінарії; професора догматики, з 1795 року єпископ перемишльський, адміністратор Львівської та Холмської єпархій; учитель австр. імператора Йосифа 2-го” (Універсальний словник-енциклопедія 2001р.). Єпископське і митрополиче служіння Антонія Ангеловича припало на перехідні й тривожні часи. Настала нова епоха, яку започаткували революційні потрясіння у Франції. Формувалася нова Європа. Розпалася і була розтягнута між сусідами стара Польща. Українські землі опинилися в руках двох ворогуючих імперій – Австрійської і Російської. Велика та славна Унійна Руська (українська) Католицька Церква у Великій Україні й на території Білорусії, що були окуповані російськими військами, потерпала від гонінь та переслідувань і врешті стала символом руїни. В Європі тривали наполеонівські війни. Львів і Галичина переходили в руки то австрійських, то російських, а то й французьких загарбників. Архієрейські покої стали резиденцією армійських штабів окупантів. Церква в Галичині була приречена на повільне й неминуче

вимирання. Сильніший латинський обряд претендував поглинути католиків східного обряду, а латинські єпископи прагнули керувати парафіями і проводом Руської Церкви. Зрештою, настав час, коли із трьох архієреїв Львівської, Перемишльської й Холмської єпархій, що були в зоні австрійської окупації, живим залишився один – єпископ Антон Ангелович, на рамена якого Боже Провидіння поклало тягар відновити Галицьку митрополію і бути будівничим нової Української Церкви. І що ми вбачаємо в усіх цих складних часах випробовувань? Насамперед велику довіру церковного мужа до Бога: “Повіки праведник не похитнеться” (Прип. 10, 30). При такій навалі різних справ, у такій, здавалося б, безвихідній ситуації він зумів зберегти внутрішній мир й тримати правильну лінію, тому що любив свою Церкву та рідний народ.

Сьогодні розпочинаємо урочистості з нагоди 250-річного ювілею з дня народження Антонія Ангеловича, які є початком відзначення у 2007 році двохсотліття Галицької митрополії.

Антоній Ангелович народився 1756 року в шляхетній сім'ї, в селі Гриневі під Львовом, в якому його батько Яків був парохом. Майбутній владика здобув освіту в Львівській єзуїтській академії і в генеральній Віденській семінарії “Барбареум”. На здібного семінариста звернув увагу Львівський єпископ Лев III Шептицький, який запросив його на канцелярське служіння. У Відні Антон здобув докторський ступінь з богослов'я, опанував кілька європейських мов. У 1783 році А. Ангелович повернувся до Львова й отримав ієрейські свячення з рук єпископа Петра Білянського. Вчений богослов і здібний організатор отець Антоній Ангелович став першим ректором новоутвореної Львівської духовної семінарії та завідувачем кафедри догматики новоутвореного Львівського університету. Під його мудрим керівництвом у Галичині появилася ціла плеяда освічених пастирів, з діяльністю яких пов'язане відродження Церкви.

6 липня 1795 року цісар іменував о. Антонія Ангеловича єпископом перемишльським. Його архієрейська хіротонія була довершена єпископом львівським Петром Білянським за апробацією і дорученням київського митрополита Теодозія Ростоцького. Так сталося, що цим актом було збережено нерозривну послідовність єпископської черги Київської Унійної Церкви навіть тоді, коли вона

була повністю зруйнована у великій Україні та Білорусії. Головною справою життя владика Антонія була турбота про Церкву й народ. Його діяльність була багатогранна. Однак, головною справою стало відродження Галицької митрополії. 11 вересня 1806 року цар Франц 1-ий видав декрет про її відновлення, запропонувавши вселенському архієреєві Пію 7-ому проголосити владика Антонія першим митрополитом. Престольним містом став Львів. Для резиденції обрано собор св. Юра. Урочисте сходження митрополита на престол відбулося 25 вересня 1808 року.

Ревну пастирську діяльність першого митрополита новоствореної Галицької митрополії зводили нанівець наполеонівські війни. Владика українців писав, що “арешти і погрози” польських наполеонівських зайд, “явне і привселюдне переслідування, ревізії, обшуки і напади” довели його до втрати здоров’я. Митрополит вимушений був тікати від переслідувань, “поневіритися й скриватися, аби зберегти сили, здоров’я, а, може, й життя”. Мужня поведінка митрополита-патріота, його різке відмежування від реакційних сил старої Польщі і деспотичної Росії, його виразна орієнтація через Австрію на Європу, щира відданість Апостольській столиці стали орієнтирами в подальшому розвитку Української Церкви. З великою похвалою можемо стверджувати, що незважаючи на такі складні умови, цей благословенний церковний муж на перше місце ставив виконання Волі Божої: “Господня путь – для праведника кріпость” (Прип. 10, 29). Чудовий приклад для нас!

9 серпня 1814 року в 58-тирічному віці, з турботою про добро Церкви й народу, помер великий архієрей України, лагідний і ревний пастир, залишивши у спадок Україні окрему самодостатню Церкву, а митрополічій капітулі – фундаментальну бібліотеку: 8 тисяч томів із заповітом плекати освіту та культуру. Про нього можемо повторити за святим апостолом Павлом: “... борюся доброю борнею, скінчив біг – віру зберіг” (2 Тим 4, 7).

Прикро, що в час ліквідації Городоцького цвинтаря тодішні владні церковні та державні структури не подбали про збереження тлінних останків митрополита, який заслуговує увіковічнення в пам’ятниках, меморіалах, книгах й у вічній пам’яті своїх нащадків.

Це – добрий пастир, котрого дарував нашому народові Господь (пор. Єр 3,15). Це – великий церковний діяч, котрий старався

пізнати та виконати до кінця волю Бога, та щирий патріот українського народу. Хай добра пам'ять цієї світлої постаті живе у серцях нашого народу!

Архієпископ львівський
владика Ігор Возняк

Михайло ГАЙКОВСЬКИЙ

ЕПОХА МИТРОПОЛИТА АНТОНІЯ АНГЕЛОВИЧА

*ЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОНТЕКСТ І ГАЛИЦЬКА ДІЙСНІСТЬ
НА ЗЛАМІ ХVІІІ – ХІХ СТ.*

2006–2008 рр. приурочені відзначенню двох великих ювілеїв української суспільно-політичної і церковної історії – 250-річчя з дня народження митрополита Галицького Антонія Ангеловича і 200-річчя відродження Галицької митрополії. Антонію судилося стати будівничим відновленої Митрополії і відкрити нову епоху Української Церкви.

У міжчассі відзначення цих ювілеїв сучасники звертаються до витоків, до подій історії чвертьтисячолітньої давнини. Занурюючись у глибину віків, варто мати якісь орієнтири. Традиційно минуле умовно ділять на античну, середню, нову і новітню історію. Епоха Ангеловича припадає на перехідний період від середньої до нової історії.

Віддалена епоха Ангеловича кінця ХVІІІ початку ХІХ ст. нагадує переломний період нещодавно минулого ХХ ст., інакше кажучи, епоху митрополита Андрея Шептицького. Для обох епох характерні однакові кардинальні зміни: розвал традиційних віковичних основ; ломка усталених норм і цінностей; розпад здавалося б непорушних імперій і жорстоких режимів; брутальний “штурм Небес”; розгул антиклерикалізму та безбожництва; бунти, заворушення, революції і загарбницькі війни; насильницькі методи “оцасливлення” людства; криза віри та моралі. Разом із цим це також час пробудження народних мас, розвитку національно-визвольних і державотворчих рухів, героїчного відстоювання християнських і людських вартостей. Обидві епохи є епохами системних, а не локальних змін.

Подібність нинішньої епохи й епохи Ангеловича полегшить вивчення суті тих часів і осягнення початків нового поступу українства.

У переломні часи на сцені історії не просто появляються нові персонажі. Її покидають, сходять з арени часто “милі серцю” давні гравці, верховоди й авторитети. Ідуть у забуття імперії і республіки, і появляються нові держави та нації.

На зламі XVIII–XIX ст. провідна роль поступово переходила від шляхти – родовитої знаті – до “нових володарів” – представників третього стану – буржуазії. У той час політичні зміни поглиблювались класовими. Європа перейшла від феодального старого порядку до нового індустріального буржуазного. Її народам довелось випробувати різні модерні форми державного устрою: від конституційної монархії і демократичної республіки до революційної диктатури. Шляхом демократії в політичний процес втягувалися широкі народні маси, які до того скніли в кріпосному рабстві. Народ із безмовної і безправної юрби став учасником і творцем історії.

Варто зауважити, що мав цілковиту рацію мислитель Дені Дідро, відзначивши, що кожне століття має свій дух. Духом XVIII ст. для Франції, на його думку, стала свобода.

Україну в той час опанував дух Руїни. У XIX ст. над Європою витав привид комунізму, а XX ст. пройшло в душі тоталітаризму. За словами апостола Павла, християнам завжди доводиться боротися проти “духів злоби” (Еф. 6, 12), однаково присутніх в усі часи.

Основними суб’єктами історії Європи в епоху Ангеловича були Англія, Франція, Священна Римська імперія Габсбургів, Російська імперія. Деяко меншими і невагомими були держави Італія, Німеччина і Скандинавія, Іспанія та Португалія. Особливе місце займав Петрів престол – Папська держава. Річ Посполита, до якої входила більшість українських земель, поступово котилася з історичної арени до втрати державності. На долю України та її народу вирішальний вплив мали імперії Габсбургів і Романових, Апостольська Столиця і Франція.

Початок епохи Ангеловича – другу половину XVIII ст. дослідники називають “освіченим абсолютизмом”, оскільки він тривав у час найбільшого розвитку просвітництва. Філософія Просвітництва

вважає щирим гуманізмом, бажанням ошчасливити людство свободою, рівністю, братерством і щастям.

Світоглядно-філософські концепції епохи Просвітництва позитивно впливали на політику європейських монархів, які прагнули досягнути ідеї мудреців-філософів і, зачерпнувши порад з їхньої спадщини, змінити методи управління задля покращення життя підданих. Стало модно бути “філософом на троні”, мати контакти з лідерами французького просвітництва. Правляча еліта Європи серйозно почала дбати про розвиток освіти й науки, про поживлення господарського життя, виробництва та торгівлі. Стало престижно боротися з невіглаством і фанатизмом, а також з “релігійним мракобіссям”. Культура, етикет і куртуазність – гречність, захопленість мистецтвом стають органічною складовою життя монарших дворів і дворянства – шляхти. Навіть царські деспоти рядилися в тогу просвічених монархів і прагнули отримати схвальні відгуки лідерів французького просвітництва Вольтера і Дідро як легітимацію їх освіченості та справедливості.

Бувало, що позитивні відгуки знаменитостей здобувались незаслужено, за “пожертву” чи підкуп, і такі “свідчення” не можуть бути критерієм прогресивності хваленого “філософа на троні”.

Схвальні оцінки філософів-просвітителів адресувалися заслужено імператору Священної Римської імперії Йосифу II Габсбургу. Але цим хизувалася хижа імператриця Росії Катерина II. Титулами “мудреців на троні” були осипані королі Пруссії та Швеції. Найбільшим тираном в очах французьких просвітителів виглядав “рідний монарх” – король Франції. Відомо, що політичний режим тодішньої Франції відзначався м’якістю і толерантністю, бо на погибель собі терпів злісну критику “просвічених” опонентів і милостиво дозволяв їх підривну роботу.

Просвітителі прагнули навчити суспільство, в основному його верхівку, послуговуватись голосом і філософією розуму. І в цьому не було нічого злого. Втіленням зла вважалася абсолютна монархія, а також свита: пройдисвіти і фаворити монархів, злодії, міністри і чиновники, в тому числі й “духовної” сфери – Церкви.

Католицька Церква Франції була чисельною, потужною і багатою. Її заслужено вважали “старшою дочкою” Вселенської Церкви. В розмові про революційну трагедію Франції Михайла

Гринчишина з її тодішнім Апостольським екзархом, ЧНІ владика підкреслив, що ця велика Церква грішила гординою, розкошами і розпустою.

Її називали “Церквою аристократів”. Адже тільки вихідці з аристократів могли посідати єпископські кафедри. Великі монастирі й окремі єпископства стали спадкоємними вотчинами окремих родів, а значить додатком до родових маєтностей. Нерідко на єпископства й абатства проти їхньої волі призначали дітей шляхти, які не мали найменшого бажання і покликання бути духовними пастирями. Вони не дбали про паству і проводили час у розгульному житті та забавах. Кардинали Арман Жан Ришельє і Джуліо Мазаріні були яскравими представниками таких пастирів. (Подібною “французькою хворобою” була заражена Церква і в Україні).

У королівському оточенні насміхалися з невігластва архієпископа В'єнського, який був сповідником короля і не знав найпростіших молитов. Духовенство заслужено ставало об'єктом кпин, насмішок і анекдотів як уособлення недолугості, придуркуватості та розбещеності. Прикро, що просвітителі не обмежилися критикою, нерідко справедливою, слабких сторін окремих пастирів і цілого духовного стану, а перейшли до осуду діяльності Католицької Церкви, а потім до заперечення релігії та Бога.

Просвітителі як глашатаї свободи твердили, що Католицька Церква є основною перешкодою поступу свободи. Тоді як свободою вважали вседозволеність чи управління державою й особисте життя без будь-яких норм і контролю. Отже, в очорненні Церкви були насамперед зацікавлені правлячі кола і ті, що прагнули влади. Усі розуміли, що Церква є могутньою підвалиною королівської влади і старих феодальних порядків, саме тому проти Католицької Церкви було спрямоване вістря критики. Верховний просвітитель Франсуа-Марі Арус, відомий більше під псевдонімом Вольгер, кинув клич: “Розчави гадину!”, маючи на увазі Католицьку Церкву. На кожному кроці скрізь і всюди просвітителі твердили, що, як буде повалено Христову Церкву, одразу постане царство безмежної свободи, запанує справедливий лад і райські умови. Такі гасла п'янили голови аристократії і простолюду.

Значна частина філософів-просвітителів була масонами, які постановили зламати становий хребет феодалізму і привести до

влади “нових французів” із третього стану, тобто буржуазію. Захоплені досягненнями тодішньої науки, енциклопедисти і просвітителі постановили знищити віру в Бога і замінити її знаннями-розумом. Якщо Вольтер ще толерував релігію як “таємний Божий голос, звернений до всіх людей”, не відкидав існування Бога як “геніального архітектора і годинникаря” і навіть рекомендував “шанувати Господа і бути справедливим”, то його послідовники пішли далі.

Ламетрі ще твердив, що Бог розчинився в природі і є Природою. Гельведій цілковито заперечив існування Бога. Жан-Жак Руссо підмінив християнського Бога Верховною істотою. Гольбах визнав, що благоговіння заслуговує тільки “її величність” природа. Розпочався “штурм Небес” і розгул безбожництва.

Дені Дідро відкрито констатував: “Відтоді, як було звернуто грізні погляди до володаря Неба, їх не можна було не звернути на суверена землі. Бо ж ярмо, яке обмежувало й принижувало людський дух, трималося на двох хребтах – на королівській владі та Церкві. Перший не зможе триматися, якщо буде зламано другий.”

Під тиском носіїв таких ідей король заборонив діяльність ордену єзуїтів, які мужньо протидіяли поширенню антикатолицьких ідей (1764 р.). Отже, монарх відмовився від підтримки Католицької Церкви і по суті здався на милість своїх опонентів.

У середовищі самої французької Церкви ідеї просвіництва та масонства мали досить багато прихильників і симпатиків. Звиродіння її духовенства засвідчує Катехизм для шкільної молоді, виданий о. Коє. Напередодні революції цей пастир свідомо змінив “схоластичні” Божі чесноти віри, надії і любові революційними поняттями відваги, справедливості та добродетельства. Зразком чеснот стали спартанці, перси, Телемах, які зайняли традиційне місце Ісуса Христа, Апостолів і Святих. Дослідники відзначають низький рівень пастирських послань французьких владик як напередодні, так і в час революції. У них відсутній інтелект, здатність реагувати на гострі проблеми та конкретний адресат (на думку окремих сучасників, такі обтічні, загальні листи можна було писати до магометан й індусів). Відчутно брак контакту з низами, з народом. Це саме засвідчує і соціальне походження архієреїв. На час вибуху революції серед усіх 130 французьких владик не було жодного з представників третього стану чи селянства. Такі архієреї

мало турбувалися про корпус рядового духовенства (44 тис.). Парафіяльні священники отримували мізерну місячну платню (800–1500 ліврів), тоді коли архієреї отримували 100–400 тис. ліврів річного прибутку.

Злиденність і матеріальна нерівність зіграли злий жарт у час революційних змін. 208 із 291 депутатів Генеральних штатів із числа духовенства (разом із земельними дворянами) приєдналися до депутатів третього стану (578 чол.) і уможливили створення у Франції представницької установи нового буржуазного типу французької нації. Генеральні штати проголосили себе Національними зборами. 14 липня 1789 р. очолили взяття Бастилії і започаткували еру французької революції.

Національні збори прийняли низку ухвал стосовно Церкви: ліквідували десятину, скасували привілеї духовенства, націоналізували церковні маєтки. Король, Петрів престіл і французька ієрархія намагалися протестувати, але нижче духовенство підтримало реформи, які обіцяли їм матеріальне покращення.

Розпочиналися переслідування за віру і належність до Католицької Церкви. 2 листопада 1789 р. Збори прийняли ухвалу про конфіскацію церковної землі, яка була продана для покриття державного боргу в 1791 р. Національні збори прийняли Конституцію – основний Закон Франції. Виникла велика потреба присяги всіх громадян, в тому числі й духовенства, на вірність Конституції. Більшість ієрархів і рядове духовенство відмовились від присяги.

Присяга стала каменем спотикання для духовенства та вірних. З тих, що прийняли присягу, тобто лояльних до революції, революціонери утворили “Конституційну, національну церкву”. Папа Римський назвав її еретичною і пригрозив канонічною карою тим, хто підтримував би цю церкву. Назрів розрив між Петровим престолом і Французьким урядом. Влада заборонила публікувати послання Папи без її дозволу, а папський легат покинув Париж. Папа відмовився прийняти нового посла Франції. Революційний уряд захопив папський Авіньйон і розправився з вірними “папістами”.

Установчі збори продовжили розправу над Католицькою Церквою. До їх складу увійшло сто чоловік з числа духовенства, яке присягнуло Конституції. Вони проголосили себе єпископами і керували “конституційними” єпархіями. Єпископ-конституціоніст Фоме

запропонував прийняти закон, який позбавив вірне Папі духовенство платні. Закон вважав заколотником кожного, хто протягом тижня не складе присяги (29 листопада 1791 р.). Священики і єпископи мали обиратись громадянами. В їх обов'язки входило читати і роз'яснювати вірним декрети Революції. Церква мала стати державною революційною установою. Інший закон прийнятий 6 квітня 1792 р., заборонив ношення священничих риз.

Папа протестував проти обох законів і дав “конституційним” священикам 120 днів на покаяння, а французьким владикам – спеціальні повноваження управляти Церквою в надзвичайних умовах. Уряд відповів законом про виведення за межі держави кожного неугодного духівника і тривале тюремне ув'язнення впертих.

Переслідування і катування священнослужителів прокотились по всій Франції. Було закрито школи, в яких навчали монахині. Почалася депортація священиків і монахів за межі Франції. В ув'язненні опинилася королівська сім'я. 20 січня 1793 р. Людовіка XVI, короля Франції, засудили на смерть, а 21 січня – відправили на гільйотину.

Антикатолицька злоба і революційний терор розлились по всій Франції, викликаючи протести духовенства (вірного Папі і “конституційного”) та всіх верств населення. Якобінська диктатура не змогла придушити народного опору, войовничого антиклерикалізму й атеїзму. Восени 1793 р. почалася масова “дехристиянізація” Франції. Комісари Конвенту закривали храми, забороняли католицькі обряди й культ, намовляли та заставляли богопосвячених осіб і священиків зрікатися сану. Уряд розпорядився “розірвати пута” целібату й одружуватись. (Це саме в 1939–1941 рр. робили в Галичині і радянські “якобінці”).

Радикальним і конструктивним (так гадали якобінці – *М. Г.*) засобом боротьби з християнством мало стати скасування традиційного християнського літочислення і календаря. Новий революційний календар мав розпочинатися від дня проголошення республіки 22 вересня 1792 р. Було змінено назви місяців: від 22 вересня до 21 жовтня тривав перший місяць збору винограду. Інші наступні місяці носили назви: мряки, інею, снігу, вітру, дощу, росту, квітів, сіножатей, жнив, спек, овочів. Місяць мав 30 днів і ділився на три декади. Таким чином було скасовано День Господній – неділю. Святковим днем проголосили десятий, який назвали “Днем розуму”.

Кілька днів кінця року до повного числа сонячного року оголошувались святковими. Християнські імена змінювали на античні чи революційні, похідні від прізвищ яacobінських вождів.

Хвиля відступства охопила навіть ієрархів. Архієпископ (конституційний) Парижу Гобель склав перед Конвентом перстень і хрест як урядові символи і заявив, що визнає тільки культ свободи та рівності. Представник уряду заявив, що існує єдиний культ Найвищої Істоти і це культ розуму. Тоді було вирішено місцем цього культу зробити Паризьку святиню – собор Нотр Дам.

У цьому культі зливалося язичницьке пошанування природи з культивуванням громадянських революційних чеснот. До нього додано пошанування героїв і мучеників свободи – Марата і вбитих контрреволюціонерами яacobінців. Їх бюсти, разом з погруддям Вольтера, мали зайняти центральні місця у храмах розуму. Перше свято розуму відбулося 10 листопада 1793 р. Уособленням свободи стала жінка (твердять, розпусна – *М. Г.*), вбрана у білу тогу, голубий плащ і фригійську шапку, яка всілася на місце головного вівтаря оскверненого собору. Її супроводжувала група “уквітчаних” дівчат у вінках з дубового листа із смолоскипами в руках. Вони символізували світло і розум.

Комуна Парижу розпорядилася закрити всі діючі християнські храми. Дійшло до того, що в випадку любові до рівності Гебер закликав зруйнувати всі дзвіниці, бо вони дисонують із засадою рівності. У конституційних храмах відбулися розгульні оргії. Конституційна церква докотилася до атеїзму.

“Антирелігійні маскаради” не сподобалися навіть чільному яacobінцеві Дантону. Робесп’єр, нагадавши соратникам сентенцію Вольтера “Якби Бога не було, то Його треба було б винайти”, вимагав відновити пошанування Бога, встановити революційну віру в безсмертя душі та найвищу, невимовну істоту, якій було присвячено 36 днів у революційному році.

7 травня 1794 р., за вимогою Робесп’єра, уряд ухвалив “правду віри” про існування Найвищого Єства і безсмертя душі. 8 травня настало свято Найвищого Єства. Головним жрецем став Робесп’єр. Його сакральний одяг складався з голубого фрака, жовтих штанів, капелюха, прикрашеного пір’ям, квітами та колосками. Революційна трикольорова стрічка опоясувала “священнослу-

жителя”. Його супроводжував гурт жінок у білих сукнях із квітами та гурт чоловіків: юнаки із букетами фіалок і мирту, чоловіки з дубовими гілками і старці – з оливковими. В амфітеатрі і Тюріль Робесп’єр спалив статуї Атеїзму, Незгоди і Самолюбства. З диму вогнища появилася статуя Розуму. Святковий похід закінчився на Марсовому Полі, де лунали священні гімни на честь Розуму, революційні пісні, урочисті присяги і т. ін. Парижани “відзначили” це свято відвертим глузуванням, що спонукало “жреця Розуму” вдатися до розгнужданого терору.

Мінялися моделі державного правління і правлячі особи. Постійним залишався тільки дух ворожого ставлення до Церкви. Антицерковні й атеїстичні оргії у Франції протверезили всіх освічених і неосвічених монархів Європи. Їх очікувала сумна доля французької королівської сім’ї. В європейських країнах настала пора гарячкового творення державних Церков, з врахуванням гіркого досвіду Франції.

Ідеї Просвітництва породили “бродіння” монарших умів і народних мас. Імператорам найбільших європейських імперій, Австрійської і Російської, припали до вподоби акції обмеження сфери впливу універсальної Католицької Церкви й атаки проти Вселенського Архієрея, видимого Глави Христової Церкви. Вони прагнули перехопити і закріпити за собою окремі функції Папи, аж до главенства в Церкві на своїй території. Монархи обох імперій готові були утворити послушні їм державні Церкви, які мали стати надійною опорою їх влади. Правлячі кола Австрії, Росії, і навіть революційної Франції, захопилися “церквотворенням” і з часом створили такі Церкви: австрійці – Католицьку, але февроністичного типу без прямого підпорядкування Папі, росіяни – синодальну Православну й аналогічну австрійській Католицьку типу “сестшенцевича”. Французи пішли найдалі, утворивши “конституційну” Галіканську церкву з атеїстичним ухилом.

Прикро, але факт, що експерименти влади найдошкульніше зачепили інтереси Української Православної і Унійної Церков, довівши їх до цілковитого поглинання Московською Церквою на російській займанщині. Україна стала розмінною монетою в афері поділу сфер впливу в Європі в час пресловутих поділів Речі Посполитої. В кінці переломного XVIII ст. Річ Посполита була однією з найбіль-

ших за територією держав Європи, більшою, ніж Франція й Іспанія разом. Однак вона опинилася в лещатах глибокої і затяжної внутрішньої кризи та в сфері зазіхань могутніх сусідів – Росії, Австрії та Пруссії, які, зрештою, до крихти поділили її територію.

Анархія і свавілля шляхти, насамперед магнатів, які у внутрішній боротьбі за владу нерідко шукали підтримки зовні, а також нестерпний національний і релігійний гніт українського та білоруського народів довели стару Польщу до краху і ліквідації держави. Цікаво, що саме в цей період набула найбільших масштабів з'єднання з Апостольським престолом Руська Католицька Церква, яка відновила зв'язок із намісником Петра в 1596 р.

За перевіреними статистичними даними, в час народження майбутнього Митрополита Антонія (народився 15 квітня 1756 р.) Унійна Руська Католицька Церква числила 10 тис. парафій (дані на 1766 р.). За католицькими джерелами, на українській території, підвладній Польщі, нараховувалося лишень 20 православних громад, за православними – 36.

Ця велика Церква залишалась єдиною офіційною народною українською твердиною. Однак вона зсередини нищилася корозією меншовартості. Позбавлена аристократичної верстви, яка перейшла на сторону могутнішої польської шляхти, українська суспільність, насамперед її єдина провідна верства – духовенство, тягнулася до аристократичної польської мови та культури. Українське духовенство невпинно ослаблювалось свідомим і плановим напливом польського чи спольщеного елемента. Єдиний чернечий Василіанський чин Унійної Церкви був переповнений вихідцями із шляхетських польських і сполонізованих родин, які вступали до нього “не ради Ісуса, а ради хліба куса” і шукали насамперед високих церковних посад і бенефіцій.

Польський елемент, польська культура та мова витісняли все українське із монастирського та церковного життя. Якщо пригадати, що з часів Замойського Собору (1720 р.) кандидати єпископського сану могли рекрутуватися тільки з числа монахів-василіан, то значить ієрархія Унійної Церкви кінця XVIII – початку XIX ст. була переважно пропольською і спольщеною. Питомий східний візантійсько-руський чи український обряд і народна українська мова ставали незрозумілими та чужими для верхів української Церкви.

(Тільки Добромильська реформа Василіанського чину (1882 р.) повернула василіан обличчям до українського народу, і вони зуміли відновити свій авторитет).

Польська мова, на противагу “хлопській” українській, ставала “культурною” мовою. Навіть найбільші патріоти (типу митрополита Антонія і його сподвижника каноніка Михайла Гарасевича) писали і виголошували свої звернення і проповіді польською, латинською, німецькою чи французькою мовами. Колись могутня Русь - Україна опинилася в стані руїни. Таке становище в українстві і в українській державі називали безвихідним і вбивчим. У момент переходу Галичини до Австрії один із чільних представників унійного духовенства відверто констатував: “Я звикся з думкою, що скоріше Русь загине, а ніж ми чого-небудь досягнемо...жаль, що конфедератам не вдалося нас перерізати – тоді (одразу ми – *М. Г.*) заспокоїлися б, а так (нас – *М. Г.*) до тепер б'ють і не добивають”.

У результаті трьох поділів Речі Посполитої (1772, 1793 і 1795 рр.) більша частина українських земель опинилася в зоні займанщини імперії Романових, а менша – в зоні імперії Габсбургів. Окупувавши Лівобережжя з Києвом, а дещо пізніше – Українське Правобережжя, Російська імперія поспішила виявити свою любов “старшого брата” до “малоросів”-українців.

Останніх трактовано досить поважно – по-братськи. В хід було пущено навіть відомі тези Апостола Павла “Один Господь, одна віра, одне хрещення” (Еф. 4, 5), аби тільки приєднати до імперської синодальної Церкви православних й унійних українців і білорусів. На початку була уніфікована й централізована Православна Церква, ієрархічні структури якої, включно із самобутньою Київською Митрополією, були зведені до рядових і підлеглих синоду великоросійських єпархій. Гірше було з окремою Помісною Церквою – Унійною Руською Католицькою, керівний центр і Верховний Глава якої містився за кордоном неозорої імперії, в Апостольській столиці.

Відомо, що російські окупаційні війська увійшли на територію Речі Посполитої на прохання магнатів для “захисту православ'я”. А теж, що імператриця Катерина II намагалася виглядати берегинею свобод і захисницею християн усіх конфесій. Росія великодушно брала під захист “сповідників віри грецької східної неприєднаної (церкви – *М.Г.*), неунітів” – тобто православних, і свідомо

готувала православно-католицький, українсько-польський конфлікт, чітко проявлений у Коліївщині. Саме цим кривавим повстанням було покладено початок насильницької ліквідації Унійної Церкви. Жертвами уманської різни, якою керувала Росія, стали біля 20 тис. осіб “різного люду – ляхів, жидів і уніатів”. Правда, російська імператриця воліла залишитися в тіні й заперечила участь Росії у цьому процесі, заявивши “ніхто нами не посилався до Польщі, щоб піднімати бунт наших одновірців проти їхніх співгромадян інших віросповідань”. Дуже вже “презентабельно” виглядають антиукраїнські акції Романових, якщо в один ряд поставити Коліївщину (1768 р.), знищення Запорізької Січі (1775 р.) і “добровільний рух за воз’єднання уніатів з матір’ю Руською Церквою” (1774–1775 рр.).

В офіційних документах: на словах імператриця Росії виглядає зразком віротерпимості, свободи віросповідань і просвітницького гуманізму. Коли читаєш текст Варшавського договору, підписаного 18 вересня 1773 р., то душа радіє, може видатися, що тут Катерина II випередила свою опонентку в Австрії Марію-Терезу. Принаймні складається враження, що обидві імператриці, близькі по духу і дії, є якщо не аналогічними, то досить подібними. Майже одночасно імператриці заявили про рівність обрядів. Різниця тільки в тому, що Марія-Тереза з німецькою точністю дотримала слова, а німкеня Катерина II по-російськи злукавила.

Текстуально в декреті Катерина II зобов’язалася забезпечити свободу діяльності Католицької Церкви обох обрядів. “Католикам обох обрядів у провінціях, відступлених договором, утримуються всі посілості і матеріальні добра; а щодо релігійних практик, їм буде залишено повний “статус-кво”... вони матимуть свободу практикувати свою віру (культ) і свою дисципліну в усіх, і в кожній зокрема, церквах та посідати церковне майно, що в хвилині переходу під її царську владу в місяці вересні 1772 р. були в її посіданні... і її наслідники ніколи нічим не порушать прав “статус-кво”. Ці самі гарантії, майже слово в слово, були підтверджені в Гродненському трактаті (1793 р.) з клятвою “на вічні часи залишити свободу віросповідання обох католицьких обрядів у Росії.”

Україна і світ незабаром переконалися в облудності російських гарантій. В Апостольській столиці не вірили Катерининим заявам.

Святіший Отець Пій VI недаремно напучував тодішнього Київського митрополита Унійної Церкви Лева III Шептицького витривати у вірі та вірності Петровому престолу в сумних і непевних часах, коли Церква усієї Європи опинилася в надзвичайному стані.

Відомо, що ще в час заключення Гродненського трактату православне церковне відомство Росії отримало розпорядження імператриці “якнайскоріше і найзручніше повернути польських (українських – *М. Г.*) уніатів до Православної Церкви”. А теж, що антикатолицькі акції Катерини II мали давнішу історію. Імператриця послідовно виконувала плани поступової ліквідації Католицької Церкви в Росії шляхом ослаблення її зв'язку з Апостольською Столицею й утворення окремої “національної католицької церкви”. Гірко, але факт, що їй вдалося знайти спільників із числа католицької ієрархії і духовенства, зокрема владика римокатолицького обряду Сестшенцевича.

Станіслав Богуш Сестшенцевич (1731–1826 рр.) був литвином (так в той час називали себе білоруси – *М. Г.*) шляхетського походження, протестантом-кальвіністом. Він закінчив Франкфуртський університет. У 1762 р. перейшов у католицизм. Закінчив теологічні курси у Варшаві і з 1774 р. дістав єпископські свячення. Носився з мрією стати “російським папою”, узурпувавши при допомозі царату всю повноту влади над російськими католиками. Догоджаючи російським монархам, честолюбний владика ладен був зреформувати Римсько-Католицьку Церкву в Росії за православним синодальним зразком і знищити цілком Унійну Церкву візантійського обряду. Він сів анархію і розбрат у середовищі католиків обох обрядів.

За антипапські мотиви і нищення уніатів імператриця розпорядилася винагородити Сестшенцевича вивищенням його Могилівської єпархії до рівня митрополії. Він мав посісти найвищу ієрархічну посаду в Римо-Католицькій Церкві Росії, окрім того, що був одіозною, небажаною персоною в Апостольській Столиці. Під тиском російського уряду Папа дав згоду на піднесення Могилева до рангу архієпархії в “країні невірних” з правом її архієрею візитувати всі латинські церковні общини Росії. Уряд не переставав випрошувати в Папи кардинальської пурпури і гідності для свого вірного слуги. Римо-Католицька Церква в особі її керівництва в Росії ставала лояльною, прирученою.

Інша доля чекала Католицьку Церкву східного обряду. Вона мала бути стерта з лиця імперії. Загроза її існуванню виринула з пристойної, здавалося б, турботи імператриці про “сповідників благочестя” – православних України. Ще в 1793 р. волею Катерини II було утворено “Місійне товариство”, якому доручено акцію возз’єднання уніатів з Православною Церквою.

Цю ліквідаторську місію Росія і її Церква продовжуватимуть віками аж до нинішніх днів. Місійне товариство очолив Віктор Садковський, капелан посольського російського храму у Варшаві, в’язень польської тюрми, якого підозрювали в шпіонажі на користь Росії. Він отримав єпископську хіротонію і завдання працювати “для користі Православної Церкви греко-російської” і охороняти “сповідуючих благочестивий закон у Польщі”. Папський нунцій передбачав, що “цей єпископ може спричинити ще більше безладу і заколотів, ніж відомий чернець Мелхиседек, радник бунту і різанини” (в Умані – *М. Г.*). Його прогнози збулися. Російський уряд не поскупився забезпечити місію Садковського фінансово і збройно, надавши право залучити для “кращого переконання” впертих військові загони. Акція Садковського мала успіх. Він рапортував, що “до православ’я повернулося 10100 90 чоловік з 1700 храмами і 1032 священиками.

До першого поділу Польщі Унійна Церква мала 12 млн. віруючих і 13 тис. парафіяльних храмів. Руками “місіонерів” типу Садковського вчинено справжній погром Унійної Церкви. Небезпідставно на сеймі йшлося, що Росія таким чином прагне розправитися з поляками (розправа чинилася над українцями й білорусами – *М. Г.*), оскільки Садковський і його підлеглі спонукали українських посполитих приймати присягу на вірність Росії. Таким станом речей був стурбований навіть константинопольський патріарх. Він визнав, що “духовні начальники (з команди Садковського) присягнули чужій державі і виконували такі розпорядження, які підбурювали народ до непослуху і до повстання проти ... влади”.

У відозвах до духовенства і вірних Унійної Церкви Віктор Садковський відверто спонукав їх покинути унію з Римом, яка була нібито запроваджена силою, і повернутися до “віри її царської величності”.

Імператриця ліквідувала ієрархічну структуру Унійної Церкви на російській займанщині. Усунуті владики були відправлені “на покой” у російські православні монастирі. Скрізь, де містилися унійні єпископства, було утворено православні. Так появилися осередки російської Церкви в Луцьку, Мінську, Могилеві, Полоцьку.

Оригінальну протидію насильницькому опраправославленню застосував львівський унійний єпископ Петро Білянський. Він розпорядився, щоб у парафіях уніатів Поділля, у яких насильно було відібрано храми, дозволити служити Божественні Літургії в приватних будинках. Так, віруючі українські католики східного обряду могли задовольняти свої релігійні потреби. Цей досвід, апробований подолянами, уже в другій половині ХХ ст. успішно використовували українські греко-католики. Коли російський генерал Шереметьєв заборонив подібні практики, владика Петро Білянський заснував консисторії у Кам’янці Подільському і в Барі, які ще довго чинили опір насильницькому опраправославленню.

Указом Катерини II у 1795 р. з митрополичого уряду було усунуто Київського митрополита Теодозія Ростоцького. Його запроторили в Санкт-Петербург під домашній арешт, призначивши пенсію 5 тис. рублів. Главі Церкви було заборонено виконувати пастирські обов’язки. У той самий час було ліквідовано 9 316 унійних парафій. На 6 листопада 1796 р., коли імператриця померла від крововиливу, в Російській Україні залишилося 170 унійних общин. До того часу Церква була обезглавлена і розгромлена. Апостольська столиця прагнула зупинити руйнівний процес, вплинути на розгнудану антикатолицьку політику Катерини II. Листування і переговори були безуспішними. Щоб не допустити ще більшого лиха, Пій VI погодився з усіма пропозиціями Катерини II. Могилів став митрополією, а Станіслав Сестшенцевич – архієпископом і митрополитом. Імператриця погодилася іменувати унійного єпископа на вакантну кафедру в Полоцьку. Ним, після відмови Холмського архієрея Максиміліана Рилла, став Іраклій Лісовський. Йому пізніше було підпорядковано залишки Унійної Церкви в російській Україні. Тільки після наглої смерті Катерини II святіший Отець вислав свого посланника в Російську столицю залагодити справу Католицької Церкви в Росії. Імператор Павло I погодився на відновлення Унійної Церкви з її Київською Митрополією і всіма

епархіями та гарантував толерантне ставлення до католиків. Противниками такої політики стали синод Російської Церкви і Глава Римо-Католицької Церкви в Росії митрополит Станіслав Сестшенцевич. Однак вдалося відновити дві унійні епархії: в Луцьку і Бересті. Новий самодержець Росії симпатизував католицизму. Він навіть пропонував Папі Римському перенести свій осідок до Москви, подалі від революційної Франції. Мирні стосунки царя і Папи погіршились тільки тоді, коли останній не захотів погодитися з протекторатом царя над Мальтійським орденом. Ситуація покращилась, коли Папа погодився на пропозицію Павла I надати митрополиту Сестшенцевичу кардинальський титул. Понтифік надав йому право носити кардинальські відзнаки, але без відповідної номінації.

Із тюрем і заслання повернулися сповідники Унійної Церкви. Її віруючі на Україні та Білорусі змогли відійти від силою нав'язаного православ'я. Діяльність Унійної Церкви в Росії поволі відновлювалась. Життя самого імператора Павла I раптово обірвалось у результаті заклоту 12 березня 1801 р. Хоч наступники на російському троні епохи Ангеловича Павло I і Олександр I не відзначалися запеклим антикатолицизмом, однак не відмовлялися від стратегії повного поглинання Унійної Церкви Православною. Продовжувалася атака на “оплот Рима” – Василіанський орден. Унійну церкву прагнули розколоти на табори – чорного василіанського і білого світського духовенства. Підстави для цього були очевидні. Орден, особливо верхівка, був переповнений польським елементом, відверто чужим і ворожим українському східному обряду й українству загалом. Промовистим фактом може послужити відмова пінського єпископа Якова Горбацького (1785–1793 рр.) від сану і повернення його в латинський обряд, оскільки він не знав ані мови, ні Літургії, ні практики Східної Церкви. Владика мучила совість, що колись змінив рідний обряд. Історії відомо, що більшість конвертитів не мали подібних переживань і вперто практикували латинський обряд, бо іншого не відали і не бажали знати.

Навіть самі василіани, які щиро уболівали за Церкву і народ, визнавали занепад ордену. Так, один із них, митрополит київський Лев III Шептицький у листі до Апостольської столиці повідомляв,

що дехто із ченців ганяється за високими посадами, прислуговує світській владі, нехтуючи церковною дисципліною. Очевидно, що, керуючись реляцією митрополита, Вселенський архієрей призначив архієреєм у Львові не василіанина, а вихідця з білого духовенства – Петра Білянського. Звичайно, що списувати всю повноту кризи в Церкві виключно на василіан не можна. Зовнішній, ворожий Унійній Церкві, далеко потужніший чинник був у Росії. Там уважно відстежували кожну слабінку, аби скомпрометувати Церкву, її ієрархію і духовенство та втрутитися в її життя. Засміченість східного обряду латинськими нововведеннями в значній мірі була об'єктом російських звинувачень у найтяжчих гріхах.

Можна зрозуміти заходи владики Іраклія Лісовського, якому доручено опіку над усіма унійними віруючими Російської імперії для очищення східного обряду й реформування церковного життя. Він сподівався, що чистотою обряду збереже свою Церкву від російської заглади. Історія засвідчила, що “турбота” росіян про чистоту обряду була тільки приводом для грубого втручання в життя Унійної Церкви для її знищення.

Підкупом і підступом через релігію і Церкву імперія Романових прагнула досягнути панування в слов'янському та православному світі. Прислужники і відступники діставали щедрі нагороди царату. Так, митрополит Римо-Католицької Церкви в Росії удостоївся найвищої нагороди. Імператор Павло I власноручно прикріпив Андріївський орден і вручив кардинальську одягу сумнозвісному Станіславу Сестшенцевичу, який разом із синодом нищив Унійну Церкву.

Спільниками російського уряду та священного синоду в ліквідації Унійної Церкви були магнати і шляхтичі. Треба пам'ятати, що в основному вони були римо-католицького віросповідання. Навіть втрата Польської державності для них була благом. У “Нарисах історії українського народу” Михайло Грушевський відзначав, що “поміщицький режим, влада і панування шляхти, створені польськими порядками, залишалися в цілості і силі. І навіть далеко більше: шляхетський режим тільки виграв від переходу українських провінцій зі складу Польського королівства – з його хронічною відсутністю поліцейської і виконавчої влади – у склад держав з дуже сильними урядами, з розвинутою бюрократичною і

поліцейською організацією, якими були Австрія і Росія. Нові уряди схильні були перш за все дивитися на поміщика, як на охоронця порядку – “як на поліцмейстера”, за виразом імператора Павла, і в охороні престижу поміщицької влади і покірності її селян бачили одну із найсуттєвіших своїх задач”.

Правда, за влучним спостереженням М. Грушевського, “австрійський уряд, особливо за час недовгого правління Йосифа II, зробив кілька цінних спроб до обмеження влади поміщика над селянином, до звільнення особи останнього і до послаблення його економічної залежності від поміщика... німецька бюрократія ...була відомим стримуванням шляхетському самовладдю.”

В епоху митрополита Ангеловича Австрія була великою могутньою державою, від якої значною мірою залежала ситуація в Європі. Її населення становило сьому частину всієї Європи. У кінці XVIII ст. Австрійська імперія сягнула свого апогею. Тоді нею кермували мудрі Марія Тереза і Йосиф II. Йосиф II був щирим прихильником європейського Просвітництва, ідеї якого прагнув реалізувати. Він намагався скасувати станові привілеї, приборкати свавілля шляхти, покращити життя селянства й духовенства, запровадити ефективне чиновництво, вдосконалити освіту й поживити розвиток економіки.

Йосиф II був благодійником для галицького духовенства, прирівнявши його до світської знаті (єпископ прирівнювався до магната, а прелат й канонік – до шляхти). Укази 1781 і 1782 рр. дещо обмежили вплив Апостольської столиці на церковне життя імперії. Було заборонено друкувати і розповсюджувати документи й послання Папи без урядової апробації. Упорядковано розмежування церковних структур, їх території збігалися з територіально-адміністративними.

Духовенство було обкладено податком (до 1774 р. церква таким податком не обкладалася і не звітувала про свої доходи.) Тим часом суттєво було обмежено кріпосницьку залежність. У 1786 р. встановлено максимальну (триденну) панщину, скасовано урочну систему нормованої панщини і поборів, регламентовано робочий день. Йосиф II прагнув мати зразкову державну церкву. У 1782 р., згідно з його розпорядженням, було закрито дрібні й всі інші монастирі, які не приносили суспільству користі, тобто не утримували шкіл, шпиталів чи благодійницьких закладів. З 1784 р. до цісарської

комісії по ліквідації монастирських маєтків увійшов молодий 28-річний священник Антоній Ангелович, який пізніше став таємним радником цісаря і асесором-засідателем комісії у церковних справах. Відтоді почалося його сходження до сану митрополита.

Тільки в Галичині у 1782 р. було закрито 214 монастирів, майно яких попало в державну казну. Залишені монастирі було підпорядковано єпархіальним єпископам. Адміністрація потурбувалась, щоб манускрипти, книги, архіви, мистецькі цінності не постраждали, а були передані на державне зберігання. З майна і маєтків ліквідованих монастирів було утворено релігійний фонд для матеріальної підтримки парафіального духовенства. Ощасливлене таким чином духовенство, за вказівкою цісаря, мало особистим прикладом праці в церковні свята заохочувати селян до роботи. Адміністрація обмежила надмірності храмових прикрас і навіть кількість церковних процесій.

Апостольська столиця була занепокоєна таким розвитком реформ. Папа Римський Пій VI особисто виїхав до Відня, де вів переговори з Йосифом II про покращення взаємин. Після відбуття Понтифіка до Риму імператор присвоїв собі привілей номінації Єпископату. Папі залишилася участь преконізації – затвердження номіната. Унікальний, самобутній, дещо антиватиканський курс австрійських Габсбургів дістав назву февронізму (за іменем єпископа Гонтгайма, твори якого певною мірою були ідейною платформою реформ Йосифа II).

Австрійські реформи перетворили українського кріпака з безправного бидла, приреченого на наругу, голод і скору смерть (тривалість життя галичан тоді не перевищувала 30–40 років) у захищеного законом громадянина. Вперше в історії держава зацікавилася долею і життям хлібороба, прагнула покращити його господарювання і добробут. Уперше було проведено опис земельних угідь і укладено земельний кадастр, який став основою нового прогресивного оподаткування. Розмір податку не міг перевищувати певного відсотку від реального прибутку господарства. Галичина була найвідсталішим краєм імперії (порівняно з Бельгією і Чехією), і відсоток оподаткування відповідно був найнижчим. Традиційна, необмежена влада поміщика – дідича, переважно поляка-шляхтича, над українським селянином була суттєво обмежена. Селянин став більш захищеним і економічно вільнішим.

Дивним чином збіглися інтереси австрійських державних кіл і адміністрації з одного боку і українського суспільства з другого. Обидві сторони однаково скептично вороже ставилися до старої польсько-шляхетської системи, яка ще трималася за інерцією з часів старої Речі Посполитої. Австрійська державна адміністрація гальмувала апетити шляхти і насправді оберігала селянське господарство від розорення, а також стежила за законним виконанням повинностей із метою усунення поміщицького надужиття. Зауважимо, що це було справжнісіньким благом для австрійських українців, якщо зважити, що саме в той час російські українці терпіли і від свавілля старорежимної польської шляхти, і від російської колонізації, яка характеризувалася повним закріпаченням вчорашніх козаків. Австрія дбала про культурно-освітній і національний розвиток українського населення та заслужила вдячну пам'ять українців.

У порівнянні з іншими політичними силами тодішньої Європи реформи Австрії були найменш дошкульними і для Апостольської столиці. Попри все польський елемент прагнув зберегти пануючий статус у Галичині. І це йому в значній мірі вдалося. Польська шляхта до 1939 р. продовжувала залишатись монопольним землевласником (майже 90% ділчів-поміщиків були поляками). Польська панівна верхівка залишалася ворожою щодо українства і стала головним тормозом австрійських реформ, які загалом носили не проукраїнський, а наднаціональний характер. З часів правління “освіченого” і доброго монарха Йосифа II австрійські українці почали пробуджуватися. Є всі підстави твердити, що почав розвиватися крайовий патріотизм. Чи не вперше в історії бездержавницького животіння українців визріла любов і пошана до “доброго” помазаника-монарха і до, нехай чужої, держави. За щире відданість австрійській владі галичан стали називати “тирольцями Сходу”.

Русинсько-український загаль австрійської України з радістю сприйняв указ імператриці Марії Терези від 28 липня 1774 року. Указ був відповіддю імператриці на реляцію митрополита київського Лева Шептицького. Той скаржився, що латинський клір брутально насміхався над вірою українців уніатів і православних, називав їх храми синагогами, а священників попонами, що будь-якою ціною прагнув спалювати східний обряд і перетягнути на латинський

усіх його визнаців. У листі названо конкретну цифру тих, які були підступно завербовані латинниками.

Марія Тереза категорично забороняла таку нехристиянську практику, зрівняла в правах віруючих католиків обох обрядів. Тоді вперше уніатів названо греко-католиками. Відень категорично відкинув докази львівського латинського митрополита Сераковського, який прагнув переконати уряд в латинізації греко-католиків. Наступні Габсбурги – імператори Йосиф II (13 жовтня 1782 р.) і Леопольд II (8 липня 1790 р.) підтвердили, що обидва католицькі обряди є рівноцінними і рівними перед законом.

В імперії запроваджувався прогресивний принцип віротерпимості чи свободи віросповідань не тільки католицьких, але й некатолицьких обрядів. Було заборонено публічно виступати проти інших конфесій. Релігійна толерантність Габсбургів позитивно позначилась на розвитку духовності та культури всіх народностей Австрії. Церкви і релігійні організації дістали можливість уконституювання своєї діяльності. Цим успішно скористалися австрійські українці, які волею долі опинилися в Австрії поза своїм традиційним релігійним центром і були поставлені перед потребою утворення нової структури Церкви. 11 травня 1790 р. архієрей Петро Білянський, єпископ львівський, і Максиміліан Рилло, єпископ перемиський, надіслали до австрійського уряду спільний меморіал про плачевну ситуацію в Унійній Церкві Галичини і Холмщини. Владика описали жалюгідний стан духовенства, яке відбувало панщину разом із селянами, терпіло злидні та наругу польських посіпак, насмішки й ув'язнення. Такий стан духовенства викликав незадоволення й обурення селян. У меморіалі владика пропонували цілу систему заходів покращення умов життя духовенства і проекти оновлення Церкви в нових умовах. Українські владика просили імператора радикально впорядкувати церковну справу, утворивши в Австрії незалежний релігійний центр для греко-католиків, відновивши Галицьку митрополію. Акцію було обгрунтовано історично і політично. Усім було відомо, що така окрема митрополія функціонувала й була ліквідована за московські соболі та гроші. Усі знали, що глава Унійної Руської Католицької Церкви митрополит київський і галицький Теодозій Ростоцький, інтернований російським урядом, висланий за межі власної митрополії і позбавлений

можливості опікуватися Церквою в Росії, не те що в Австрії. Тим часом обширна церковна провінція, в якій на той час нараховувалось 3 271 парафія, позбавлена опіки глави Церкви і чекає імператорської ласки мати свого предстоятеля.

Уряд Австрії поставився до проекту вноормування становища Греко-Католицької Церкви прихильно. Тим більше, що власна церковна структура могла стати надійним заборолом від ворожої агітації Росії. Адже через релігійний чинник Росія прагнула захопити Галичину, Буковину та Закарпаття, щоб впритул наблизитись до Балкан, а також до Середньої і Західної Європи. Владикам було повідомлено, що відновлення митрополії є актуальним, а до її складу увійде церква закарпатської землі.

Михайло Грушевський відзначив, що “в землях, які увійшли до складу Австрії, заходи прийняті австрійським урядом для піднесення української (русинської) народності загалом, зокрема її духовенства, безпосередньо після приєднання нових українських провінцій, стали вихідним моментом піднесення української народності з культурного і національного занепаду, до якого воно було доведено польським режимом.” Батько української історії акцентує, що австрійський уряд був підготовлений і навіть настроєний церковними відносинами в Угорській Україні. Рух 1760 р. заставив його серйозно задуматись над церковним становищем тутешньої Унійної Церкви. У результаті було проведено багато заходів, спрямованих на культурне піднесення і покращення умов життя місцевого духовенства. Мукачівська єпархія була виокремлена від залежності римо-католицького єпископату; для підготовки священників засновано лицей у Мукачеві; покращено матеріальне становище духовенства. Коли в час виконання тих заходів наступило приєднання Галичини з аналогічними церковними і національними відносинами, вона була одразу включена в сферу реформ. У 1774 р., через два роки після приєднання Галичини, імператриця заснувала духовну семінарію у Відні – Барбареум для навчання духовенства австрійських уніатів. Через 10 років її син, імператор Йосиф II, заснував генеральну семінарію у Львові, що була утворена із конфіскованих монастирських маєтків. Релігійний фонд став базою для покращення матеріального життя і піднесення сільського парохіального

духовенства. Однак, заходами піднесення ролі та місця духовенства австрійські справи не обмежились. Із принципів освіченого абсолютизму і з бажання протистояти зарозумілій шляхті, яка норovala вирватись з австрійських “обіймів”, уряд і адміністрація Габсбургів підтримували русинів-українців і прагнули щиро їх відродження та процвітання. З цією метою Австрія запропонувала шкільну реформу та відкрила цілу мережу шкіл – початкових, фахових і вищих, навчаючи мовою місцевого населення. Польське лобі у Відні й у Львові прагнуло очорнити галичан і переконати імператора та його оточення, що русини – вороголюбники, плекають мрію про входження до Росії, а уніати тяжіють до російського православ'я і готові розірвати з католицизмом і австрійськими благодійниками. Загалом польська шляхта в усіх займанщинах ставила законне питання – відновлення Польської держави, але в старих колоніальних межах відмовляла в цьому справедливому прагненні іншим народам, насамперед українському. При цьому великі надії покладала на зовнішній французький чинник і Наполеона.

Імператор Наполеон був одержимий ідеєю світового панування і вів жорстоку загарбницьку війну. Їх театр охопив усю Європу, а також Африку. Був намір втягнути у війну Індію і колонії. Від 1791 р. у Франції були пануючими войовничі, агресивні лозунги. Гарячі голови закликали запалити вогнище війни і таким чином спонукати до революційних виступів усі народи Європи. У Франції ширилася думка, що її армія здобуде легку перемогу, бо при появі французів народи повстануть проти своїх тиранів. Навіть Робесп'єр пробував остудити воєнний психоз, переконуючи, що “ніхто не любить озброєних місіонерів”.

20 квітня 1792 р. Франція першою оголосила війну Австрії. Відтоді проти Франції було утворено шість військових коаліцій. Головними їх учасниками були Австрія, Англія, Росія, Пруссія. Наполеонівські війни з обох сторін були загарбницькі, хоч у певний час носили оборонний характер. Між союзниками коаліції не раз точилися суперечки, що вмело використовував Наполеон. З відстані часу бачимо, що ті війни зіграли певну позитивну роль в руйнуванні старих кріпосницьких і феодальних порядків, привели до утворення нової розстановки сил на континенті, до

запровадження у державах, завойованих французами, прогресивного революційного законодавства – кодексів Наполеона. Вони послужили стимулом до піднесення національно-визвольного руху багатьох народів Європи, до пробудження національної свідомості.

З іншого боку не слід перебільшувати впливу французької революції і французької агресії. Наполеон дотримувався шовіністичного принципу “Франція над усе!” і прагнув досягнути військово-політичної і торгово-промислової переваги. Слід відкинути ілюзію того, що Наполеон – благодійник і визволитель народів. Відомо, що в завойованих державах він опирався на стару шляхту, творив нову аристократію, роздаючи титули і володіння. І це очевидно прослідковується у відносинах Наполеона й Апостольської столиці. З його іменем пов’язують brutальні атаки на Католицизм, Церкву і папство. За вказівками Наполеона проти Папи було розгорнуто шалену пропаганду. Організовано в Римі антикатолицькі таємні структури, які мали розколоти Католицьку Церкву. На Папу Римського було вчинено замах (липень 1792 р.).

На Петровому престолі тоді перебував Пій VI – Йоан Анжело Браскі, покровитель митців, виважений і мудрий пастир. Йому довелося витерпіти багато зневаг і переслідування французьких завойовників. У квітні 1796 р. французька армія на чолі з молодим генералом Бонапартом розпочала наступ на Італію. Наполеон отримав доручення знищити дощенту Папську державу. Заскочений переможною ходою французької армії 23 червня 1796 р. Пій VI був вимушений підписати принизливу угоду. Папа погодився з окупацією кількох областей Італії Наполеоном, дозволив йому пересування Папською державою і зобов’язався виплатити велику контрибуцію (21 млн. скудо). До Парижа мав бути відправлений легат з відозвою до вірних Папі католиків підкоритися революційній владі. Прибувши до Франції, папський легат отримав цілу низку додаткових вимог, у тому числі й скасування заяв Папи, що стосувалися Франції від початку революції. Нунцій не міг погодитися з цим і покинув країну. Папа відхилив французькі домагання. Наполеон заставив Папу підписати нову Толентійську угоду, в якій Пій VI зобов’язувався розпустити армію папської держави, скасувати всі заяви з осудом французьких антицерковних заходів і випла-

тити контрибуцію 48 млн. скудо. До Риму виїхав брат Наполеона Жозеф, який мав добитися виконання принизливих для Папи умов.

Однак у Римі вибухнули антифранцузькі виступи, під час яких було вбито французького генерала Дуфо. Жозеф Бонапарт покинув “вічне місто”. В Парижі арештували папського нунція. 11 січня 1798 р. конвент розпорядився, щоб Наполеон увійшов у Рим, позбавив Папу світської влади і проголосив там республіку. 10 лютого 1798 р. генерал Бартє захопив Рим. Кардинали підписали капітуляцію. 11 лютого проголошено утворення римської республіки. 20 лютого старого 80-річного Вселенського архієрея з групою відданих кардиналів арештовано і вивезено до Франції та передано під суворий нагляд. Вселенська Церква опинилась у надзвичайному стані. Її глава, хворий і паралізований, змушений був поневірятися у важких умовах як в’язень і заложник. Незважаючи на такі обставини, Пій VI продовжував вести дипломатичні переговори з метою збереження й оборони Церкви в надзвичайних умовах. Він розробив нові правила конклаву на випадок своєї кончини. Французький уряд хотів позбутися смертельно хворого старця і вів переговори про його депортацію в Іспанію. Іспанський король готовий був прийняти і утримувати Пія VI, але той категорично відмовився, заявивши гордо: “Ми не можемо продати душу, щоби прожити кілька днів довше”.

Останні дні святішого Отця пройшли у Валенсії, в зруйнованому будинку фортеці, без вікон і дверей. 29 серпня 1799 р. перед смертю, після обряду Єлеопомазання, Пій VI молився: “Отче, прости їм!” і трикратно хрестом поблагословив Церкву та світ, благаючи Всевишнього простити ворогів і укріпити вірних. Після бальзамування, тіло спочилого похоронили у фортечній каплиці. Пізніше, 30 січня 1800 р. Наполеон розпорядився перепоховати Пія VI на цвинтарі святої Катерини з військовими почестями. Через рік тлінні останки мученика-Папи спочили біля гробу св. Петра у Римі, а урна з серцем – у Валенсії. Знаменито, що в часі перенесення урни з частиною останків Пія VI численні процесії французьких католиків, незважаючи на заборону уряду, віддавали почесні великому покійному. Єпископ Валенсії, який виблагав у Римі благословення перенесення нутрощів Пія VI, заявив відпоручникам Папи: “повернувшись до Риму, повідомте, що у Франції знову процвітає католицька, апостольська і римська віра з дуже гарними надіями на майбутнє”.

Черговим наступником апостола Петра став Людовік Варнава Миколай К'яромонті – Пій VII. Йому належало керувати церковним кораблем у період революційних пристрастей і загарбницьких воєн, у новий час поступу свободи та демократії. Знаючи про непопулярність гасел просвітництва в церковному середовищі, він перший, ще як кардинал, сміливо заявив, що свобода і демократія не є чужими християнству. Кардинал К'яромонті не побоявся французької навали і не залишив свого престолу. Його оригінальна проповідь на Різдво 1797 р. здивувала навіть Наполеона. Майбутній Папа твердив, що “християнство є правдивою свободою. Але свобода є щось більше, аніж розлад суспільства і анархія... Правдива свобода будує мир і щастя, а мир є дочкою громадського порядку, який є там, де є послух владі. Католицька віра навчає, що противитись владі означає противитись Богові. Демократичний устрій, заведений тепер між нами ... не противиться Євангелії... наші часи вчинять нас добрими християнами і добрими демократами. Упокорімося перед планом Божого Провидіння. Не думайте, що Католицьку віру не можна погодити з демократичною формою правління; як ви є християнами, будете добрими демократами. Наслідуйте послух і покору нашого Спасителя і підкоріться законам і законній владі”.

Наполеон назвав таку промову “якобінською”. Ліберальна позиція кардинала К'яромонті була достойно сприйнята кардинальською колегією, яка, після смерті Пія VI, на конклаві 14 березня 1800 р. обрала його Римським Папою. Новий Вселенський архієрей обрав собі ім'я Пія VII. Він мав завдання забезпечити Церкві її існування та розвиток у нових умовах.

Тим часом генерал Бонапарт став першим консулом Франції. Він зосередив у своїх руках повноту виконавчої влади. Як перший консул Наполеон вирушив походом в Італію, яка на той час була захоплена австрійськими, російськими й англійськими військами. Наполеон розгромив коаліційні армії і проголосив себе рятівником Італії від “схизматиків” – росіян і “єретиків” – англійців. Щоб сподобатись італійцям, Бонапарт офіційно заявив зібраному у Мілані духовенству про свої почуття до католицької римської віри. “Я є переконаний, що лише ця віра єдина може привести до щастя в добре упорядкованому суспільстві та покласти сильні основи під державу. Я хочу запевнити, що завжди буду берегти і боронити її

всіма моїми силами. Вас уважаю моїми дорогими приятелями і заявляю вам тут: якби хтось наважився не шанувати нашу спільну віру або показати непошану до ваших духовних осіб, такого вважатиму заколотником публічного спокою і ворогом загального добра. Такого каратиму ..., навіть, карою смерті. Моїм бажанням є, щоб християнська, католицька і римська віра була в цілості захищена і публічно визнана. Франції, що навчилася з нещастя, відкрилися очі, і вона визнала, що католицька віра є єдиною запорукою встановлення спокою в час збурень і може врятувати перед бурею. Тому вона знову привернула віру у своєму нутрі. Як матиму нагоду, говоритиму з новим папою і надіюся усунути всі перешкоди, що стоять на дорозі повного порозуміння Франції з Головою Церкви". Жаль, що ці слова були тільки пропагандистським маневром. Аналізуючи заяви двох європейських лідерів тих часів, бачимо, на перший погляд, багато спільного і бажання до порозуміння. Після переможної битви під Маренго Наполеон звернувся до Папи з пропозицією впорядкувати церковні справи у Франції і налагодити взаємини. Обидві сторони вели жваві переговори. Наполеон протривався відновленню прав дореволюційної ієрархії як опори старого режиму і домагався визнання "конституційної" ієрархії. Цьому перечив Папа. Церква вимагала реституції майна для забезпечення духовенства або відновлення десятини. Наполеон твердив, що це – головне завоювання революції.

Папі було запропоновано французький проект конкордату, до тексту якого Апостольський престіл мав низку застережень. Від впливом антиримського "конституційного" духовенства Наполеон погрожував Папі запровадженням "національної віри". У розмові з повноважним представником Папи кардиналом Конзальві він заявив: "Я не потребую Риму і діятиму самостійно, як Генріх VIII, що не мав і 20-ї частини тієї сили, але міг успішно змінити віру свого краю. І я можу це вчинити. Як же я зміню віру Франції, то водночас зміню її в усій майже Європі, куди лише досягне мій вплив. Рим пізнає свої втрати. Він буде плакати над ними, але не знайде потіхи." Історія покаже примарність сподівань Наполеона. Після тривалих переговорів і додаткових уступок, 15 липня 1801 р. конкордат був підписаний з користю для обох сторін. Католицька Церква зуміла повернути собі втрачений авторитет у революційній Франції і

витіснити “конституційну церкву”. Ще більше виграв Бонапарт. Історики порівнюють угоду консула з Папою з угодою імператора Костянтина, якому авторитет римського архієрея проторував дорогу до вершин слави. Конкордат із Петровим престолом сприяв наведенню порядку в зруйнованій бунтом і війнами французькій державі. Було відмінено “культ розуму” й інші антицерковні нововведення, відновлено святкування неділі. Тоді Франція отримала новий церковно-адміністративний поділ (10 митрополій і 50 єпархій) і нову ієрархію. Декрет Пія VII заставив зректися уряду всіх ієрархів, як канонічних, так і “конституційних”. Було іменовано з погодження уряду нових архієреїв, які всі визнали верховенство Папи і закони Франції. Правда, один із “конституційних” єпископів Талейран залишився радником Наполеона і міністром закордонних справ.

Наполеон прагнув необмеженої влади. 18 травня 1804 р. він був проголошений імператором Франції і побажав, щоб його коронував Папа Римський, як колись у свій час був коронований перший король франків Карл Великий. У більшості історичних праць коротко згадується, що імператора Франції урочисто коронував сам Папа Римський.

Імператор Наполеон відрядив до Апостольської столиці посольство з генералом Кафарелі зі спеціальним посланням Пію VII. Він запевнив Вселенського архієрея у своїй відданості та пошані. Текст листа, здавалося, був проникнутий почуттям відповідальності перед Богом і людьми. Слова Наполеона зворушують. “Святіший Отче! – писав імператор. – Щасливі наслідки віднови віри мають добрий вплив на мораль і характер мого народу. І це змушує мене просити Вашу Святість дати мені новий доказ свого почування для мого добра і цього великого народу в одній з найбільших епох, відомих історії людства. Я благаю Тебе прибути і сповнити в повному значенні слова релігійну церемонію намазання і коронування першого імператора Франції. Ця подія покладе початок новій епосі, яка буде доконана Вашою Святістю особисто. Вона принесе мені і моему народові благословення Бога, закони якого керують імперіями і родинами згідно з його волею”.

Папа був здивований і розгублений. Частина кардиналів настоявала на різкій відмові в коронації, аргументуючи тим, що коронувати можна благодійників й опікунів Церкви, а не грабіжників й ошуканців. Частина кардиналів і радників Папи схилилася при-

йняти пропозицію, яка може започаткувати кращі стосунки папства і Франції. У разі відмови Папа мусив би втікати за межі зони французького впливу і кинути Рим і Церкву на поталу противника.

Після п'яти місяців напружених переговорів із французьким кардиналом Фешем, що був Наполеону дядьком, Пій VII заявив, що візьме персональну участь у торжествах коронації. В супроводі шести кардиналів і дворян, з участю кардинала Феша й французького посла Пій VII вирушив до Франції і 25 листопада 1804 р. зустрівся з Бонапартом. 30 листопада у відведених покоях Парижа Папа прийняв представників уряду Франції. Голова установчих зборів у своїй промові відзначив, що “все довкола змінюється, тільки релігія залишається незмінною... Релігія робить дикі поля врожайними і має силу піднести їх з руїни... Чудом Франція одержала надзвичайних мужів, які у важкі часи посилаються народам в період занепаду. Воднораз вона завжди дивиться в сторону Риму, де є престіл святого Петра, щоб знову заблестіти апостольськими чеснотами первісного християнства.” Це були бажані для Церкви слова визнання. Юрби парижан просили папського благословення.

Перед коронацією, на прохання дружини Наполеона Жозефіни, Пій VII наполог на церковному шлюбі подружжя Бонапартів (їхній шлюб був цивільним). Кардинал Феш за дорученням Папи без свідків повинчав Жозефіну і Наполеона 1 грудня 1804 року. 2 грудня відбулася церемонія коронації. В соборі Нотр Дам біля вівтаря поставлено трон для понтифіка і двоє крісел для імператорської пари. Прибувши до собору, Пій VII чекав годину, доки прибув Наполеон. Той появився в миртовому вінку в супроводі почесних гостей. На вівтар було покладено дві корони, скіпетр, меч, мантію, перстені й глобус. Після молитви до святого Духа Папа запросив імператора скласти присягу. Імператор запевнив, що буде охоронцем справедливості й миру, а також дбатиме про добро Церкви та народу. Вселенський архієрей здійснив обряд помазання на трон, намастивши чоло, рамена й руки імператора святим миром. Він подав йому до рук скіпетр і хотів покласти корону. Однак Наполеон вхопив її і вдягнув собі на голову. Так само він вчинив із короною імператриці. Таким чином Франція отримала “милістю Божою” із “рамена Апостольського” легітимного помазанника, який використав церковну церемонію як цікаве шоу.

Після коронаційних торжеств Наполеон не відпустив Папу і запропонував йому осідок у Парижі або в Авіньйоні. Пій VII відмовився і підкреслив, що його місце у Римі. Він заявив, що у разі його насильницького затримання і фактичного полону, Наполеон матиме лишень смиренного монаха, а не Папу. Ще при виїзді з Риму, відчуваючи, що може статися щось подібне, Папа написав заяву про свою резигнацію і розпорядився, щоб у разі його арешту чи інтернування конклав обрав нового понтифіка. Тільки тому, що Наполеон хотів коронуватися в Італії залізною короною, Папа мав знову повернутися до Риму і зайнятися апостольською місією керівництва Церквою. Саме в той час було знову порушено справу уконституювання Греко-Католицької Церкви в нових надзвичайних умовах війни й розрухи.

Європа потопала в крові наполеонівських атак. Відомо, що Франція розпочала свої війни з часу нападу на Австрію, Галичина, як складова священної Римської імперії Габсбургів, була відразу втягнена в криваву бойню. І, хоч тривалий час театр воєнних дій був поза краєм, галичани терпіли і від поразок, і від перемог. Податкові тягарі і рекрутські набори виснажували і до того слабкі сили народу. Чутки про французів і французьку революцію жახали частину галичан кровопролиттям і непевністю в майбутньому. Українцям не можна було сподіватися на щось добре від нового завойовника. Більшості з них подобалася “добра” Австрія і чуйний “тато” цісар у Відні.

Інші настрої панували у галичан польського і єврейського походження. Поляки мали надію, що “вільнолюбна” Франція допоможе відродити втрачену незалежність і державність. Євреї, обкладені Австрією додатковими податками (свічковим збором) й ембарго на торгівлю з варшавським герцогством, також симпатизували французам. Якщо взяти до уваги, що ці дві етнічні групи становили більшість у місті Львові, який був і залишався провідним політичним центром, то можна твердити, що Галичина повнилася різними плітками й чутками, а ситуація в краю була нестабільною. Австрійська адміністрація шукала союзника і знайшла його в особі українців-русинів. З одного боку Відень відав, що єдиною впливовою і керівною силою галичан-українців є духовенство та Церква. І ця сила була активно використана з метою посилення австрійських впливів.

З іншого боку духовенство Греко-Католицької Церкви відчуло, що наступив його зоряний час, і прагнуло у власних і народних інтересах використати всі можливості для залагодження загально-церковних і станових інтересів. У час розпаду наполеонівських війн знову було порушено справу про законне уконституювання окремої греко-католицької церковної провінції з давніми патріаршими, по суті привілеями Київської Церкви, незалежної від зазіхань латиників і від анексії “третім” російським Римом.

Провід Унійної Руської Католицької Церкви взяв вірний курс на збереження в Галичині останків помісної церкви в межах австрійської України. Галицько-холмські владика були переконані, що в межах Російської імперії Унійна Церква приречена на загибель. Відомий історик Української Церкви Ісидор Нагаєвський відзначив, що від 1803 р. “від польської ієрархії (в Галичині – *М. Г.*) почали напливати до Відня сугестії (навіювання – *М. Г.*) й домагання, щоб по смерті руських владик вже не обсаджувати їх єпархій руськими владиками, але підчинити їх управі польських єпископів”. Реалізація цих задумів польських архієреїв привела б до загибелі Української Церкви.

Тим часом австрійський уряд приступив до впорядкування церковних справ. Галицький губернатор був прихильником латинського варіанту. Щоб не дати можливості реалізувати план знищення Церкви в Галичині, до Відня, за дорученням правлячих архієреїв усіх трьох греко-католицьких єпархій, відряджено отця каноніка Михайла Гарасевича. Львівський Єпископ Миколай Скородинський, перемишльський єпископ Антоній Ангелович і холмський єпископ Порфирій Важинський уповноважили Гарасевича порушити клопотання про відновлення Галицької Митрополії.

Благо, що отець канонік був освіченою і впливовою людиною, з думкою якої рахувалися у Відні і в Римі. Після успішних переговорів з нунцієм Северолі, до Апостольської столиці надіслано аргументований меморіал про потребу відновлення давньої Галицької митрополії. Рим бажав полагодування справи з Київським митрополитом Теодозієм Ростоцьким, щоб той офіційно відрікся від єпархій, які опинилися в зоні австрійської займанщини. Інтернований і висланий на почесне заслання в Санкт-Петербург, владика, напевне, під тиском Росії відмовився виконати

прохання владик Львова, Перемишля і Холма. Єпископи Антоній Ангелович і Миколай Скородинський просили Київського митрополита іменувати Холмського єпископа Порфирія своїм коадютором (наступником), який мав би самостійно правити греко-католицькими єпархіями в Австрії. В той же час обидва архієреї звернулися до австрійського цісаря іменувати єпископа Порфирія першим Галицьким митрополитом. Таким чином, у разі смерті Теодозія Ростоцького, митрополитом Київським став би коадютор єпископ холмський, а центр Київської митрополії одразу перемістився б за російський кордон, у Галичину.

Невблаганна смерть перекреслила всі сподівання. 9 березня 1804 р. помер Порфирій Важинський, 25 січня 1805 року – митрополит Теодозій Ростоцький і 23 травня 1805 р. – Миколай Скородинський. Здавалося, назрів час реалізувати план латинських архієреїв. На львівському престолі латинських митрополитів тоді сидів Каєтан Ігнацій Кіцький, який прагнув бути в Галичині “патріархом” усіх католиків, як у Росії його побратим Станіслав Богуш Сестшенцевич. Архієпископ Кіцький разом із латинником референтом австрійської адміністрації у церковних справах Андрієм Цайслем прагнув обсадити вакантні єпископські кафедри греко-католиків пропольськими кандидатами з числа сполонізованих василіан (серед них були Гриневецький, Михальський, Радкевич, Шпорінг) і кількох світських священників, аналогічно налаштованих. Особливі надії покладалися на Юлана Шпорінга, чеха за національністю, який хоч і був василіанином, але далеким від інтересів Греко-Католицької Церкви й українського народу. З цими кандидатами було умовлено, що, в разі отримання архієрейських свячень, вони визнають зверхність латинського львівського митрополита.

Можна зрозуміти переживання єдиного тоді греко-католицького архієрея Антонія Ангеловича. Однак він не склав рук і наполегливо добивався реанімації Галицької митрополії й утворення таким чином помісної Галицької Церкви. На той час склалася унікальна сприятлива ситуація для відновлення Галицької митрополії. У листопаді 1805 р. Наполеон розгромив австрійську армію під Ульмом, захопив Відень. Галичина стала об'єктом наполеонівської пропаганди і шпіонажу. У Львові й краю ширилися польські прокламації із заклик до поляків повстати проти Австрії та відновити Польську державу. Польські дослідники стверджують, що галицьке губернаторство мало

відомості про підривну діяльність 120 наполеонівських агентів. Польське населення, здебільшого шляхта й духовенство, готові були кинутись назустріч Наполеону, поповнити його війська. Окремі родовиті львів'яни воювали в наполеонівських загонах, зокрема дідусь по матері митрополита Андрея Шептицького – Олександр Фредро.

У скрутний для австрійської держави час у Львові появився відважний заклик на її підтримку й захист. Єпископ перемишльський Антоній Ангелович написав й опублікував антинаполеонівську книжечку-відозву “Хто є стороною зачіпки: Австрія чи Франція?”. Владика русинів-українців охарактеризував Наполеона як тирана, узурпатора, як призвідника європейської бойні. “Нікчемні, гвалтом здійснені вчинки Бонапарта супроводжувались нищенням одним помахом цілих держав, захопленням однієї по одній великих держав”. Такі дії завойовника, на думку черемиського архієрея, викликають почуття обурення в кожній чесній людині, яка любить свою Батьківщину. Владика сміливо й відверто закликав галичан до опору неприятели і “в непохитній єдності, з вірою у справедливість нашої справи, доказати ворогові зі зброєю в руках, що славу і незалежність наших земель, непорушність наших кордонів ми зуміємо зберегти і що французьких наказів не будемо слухатись”. Тверда і послідовна позиція Антонія Ангеловича, спрямована на підтримку австрійської монархії, була до вподоби Габсбургам і стала кісткою в горлі польським прихильникам Наполеона. Відвага Галицького архієрея в той час нагадувала відвагу вільнолюбних патріотів-тірольців, які успішно громили французьких зайд.

1805–1806 рр. були гіркими для Габсбургів, Австрію окуповано, а її володар Франц II, як імператор древньої священної Римської імперії німецької нації, мусив відректися від свого титулу, погодитися на ліквідацію самої назви “Священна Римська імперія” й обмежитись титулом Франца I Австрійської імперії. Дошкульно обмежений французами в своїх почуттях, імператор хотів винагородити своїх вірних друзів, у тому числі й гадичан. Тоді по-новому визріла проблема відновлення Галицької митрополії.

Клопотання владика Антонія на цей раз палко підтримав цар. 20 липня 1805 р. нунцій Антоній Североні повідомив державного секретаря кардинала Конзальві про те, що цар категорично домагається віднови Галицької митрополії.

На прохання владики Ангеловича, в Римі справу підтримав прокуратор василіанського чину Йордан Міцкевич. Він мудро аргументував, що галицький народ не має свого найвищого духовного пастиря, бо російський митрополит перебуває далеко за кордоном, а московський цар може висловити свої претензії й захопити цих вірних і їх землі. Шокована ув'язненням папи, римська курія підтримала пропозицію і навіть апробувала титул глави церкви Галицької провінції – “Архієпископ галицький і перемисьльський, митрополит Руський”. Тільки поразка та капітуляція австрійської армії в жовтні 1805 року й окупація Відня, а потім поразка об'єднаних сил Австрії і Росії під Аустерліцом відсунули справу Галицької митрополії на певний період.

На клопотання генерального вікарія Львівської єпархії отця Михайла Гарасемива, уже 1806 р. цісар поновив свою вимогу до Риму про відновлення Галицької митрополії і запропонував кандидатуру єпископа Антонія Ангеловича на митрополита. З квітня 1806 р. владики написав знаменитий меморіал про трагічне становище Церкви й народу в Галичині. Документ повний болю і переживань доброго пастиря українців. У ньому сконцентровано його сподівання на розуміння апостольської столиці.

У меморіалі аргументовано доказано, що автохтонне населення Галичини є окремою нацією, відмінною від польської мовою і релігією, зокрема греко-католицьким обрядом. Ця корінна нація мала своїх князів-володарів і свою державу – Галицько-Волинське князівство. Тільки в XIV столітті князівство попало під владу Польщі, яка стала мачухою для своїх підданих. Зокрема польське духовенство переслідувало східний обряд, ганьбило руське духовенство, Церква була позбавлена підтримки й дотації. Було перекрито шлях до освіти, “велика нетерпимість і релігійний утиск доводили до замішання в державі, та до внутрішніх і зовнішніх воєн”. (Цього Австрія собі не бажала – *М. Г.*)

Урядові чинники Австрії були застережені меморіалом, що “польське духовенство, маючи всесильний вплив на уряд, знало як усунути все, що могло б вийти на користь греко-католикам”. Іншими словами, владики Антоній Ангелович вдало використав історичну аналогію до тодішньої ситуації і таким чином зумів перекреслити намагання польського лобі підпорядкувати собі

греко-католиків. Він сміливо звинуватив впливове польське духовенство Галичини, яке заздрісно дивилося на покращення долі русинів і намагалося звести нанівець реформи цісарського уряду та перекреслити благородні наміри Відня. Зокрема польське духовенство очорнювало русинську націю, сіючи підозри до неї в австрійському уряді. До меморіалу було додано два листи галицьких владик до цісаря 1803–1804 рр., на які не було жодної відповіді. Владика Антоній подав справу так, що на даний момент він є єдиним пастирем над всією руською нацією в Галичині (оскільки обидва інші архієреї померли). В меморіалі прозвучала переконлива заява лояльності до Австрійської монархії. “Я певен, що добре знаю думки моїх священиків і народу... і не раз я давав докази свої вірності австрійському уряду, також і мої священики, і народ мають такі самі почування”. Інша справа з латинниками, від яких надходили погрози на адресу митрополита й руських священиків. (Один із анонімних листів долучено до справи).

Ангелович переконував, що “добро держави вимагає підтримати і зміцнити в народі симпатію до духовенства” і що, “якщо греко-католицьке духовенство в Галичині стане на боці уряду, то, незважаючи на настрої решти населення, той може не звертати уваги на бездоказові і образливі доноси, якими послуговуються польські духовні, щоб кинути тінь підозри на вірність руської нації, яка, мовляв, своєю подібністю релігійних звичаїв хилиться у бік Росії. Це аж ніяк не заслуговує уваги, хоча б тому, що між нами і ними є велика різниця в релігійних правдах і тому між москалями греко-католиками є більша ворожнеча, як між москалями і латинниками. Це видно з переслідувань, які переживають греко-католики у Росії, і тамошньому, нашому духовенству відібрали приходи, майно і чимало з них прибуло в Галичину...”.

Владика Антоній зумів доказати, що Австрія в особі греко-католиків має найлояльніших громадян. Для посилення цього зв'язку він радив врегулювати церковну справу так, щоб декларована рівність обрядів і рівноправність духовенства Римо- і Греко-Католицької Церков були доказані на практиці. Ангелович рекомендував відхилити пропозиції латинської ієрархії про заміщення єпископських кафедр вигідними їм кандидатами. Було оскаржено дії намісника Галичини, який не прислухався до думки греко-

католиків про гідних номінантів і потурав висуненню недостойних осіб, відомих злими поступками. Було оскаржено дії референтів адміністрації з церковних справ за їх ворожість до русинів. Уряд було попереджено, що такі дії не принесуть користі ані церкві, ані державі.

Рішуча і відважна позиція фактичного глави Греко-Католицької Церкви вплинула на опінію австрійського уряду і схилила терези цісарської милості в сторону українців. 11 вересня 1806 року цісар Франц I перший оголосив декрет про відновлення Галицької митрополії: запропонував Папі Пієві VII призначити Антонія Ангеловича митрополитом Галицьким. Цісар переконував Апостольську столицю, що встановлення митрополії є необхідним для нормального функціонування Руської Церкви і не існує жодних канонічних і політичних перешкод для її відновлення. Цісар пригадав Папі, що Рим не має права передавати греко-католиків під оруду римо-католицьких ієрархів, оскільки це перечить Берестейським домовленостям. Претендентом на митрополичий престіл було запропоновано гідних кандидатів на єпископські кафедри.

Щоб торпедувати справу відновлення Галицької митрополії і заглушити в зародку відродження Унійної Руської Католицької Церкви в Галичині, 25 липня 1806 року в Росії було оголошено про іменування митрополита. При цьому номінал Іраклій Лісовський отримав титул митрополита Уніатської Церкви, в Росії, втративши віковичний традиційний титул “митроплита київського і галицького”. Проросійське і пропольське лобі у Римі намагалося переконати понтифікат не ділити Київську митрополію, окрім того, що вона й так була поділена державними кордонами. Австрійському імператору надійшла відповідь, що на Русі завжди була одна митрополія, а архієпископ Іраклій Лісовський отримав юрисдикцію для всіх католиків східного обряду. У Львові вже є католицький митрополит. Крім того, порушено рішення Азойського собору про заміщення вищого кліру ченцями василіанами.

Відень потребував мати аргументовані контрдокази і повторно висунув до апостольської столиці категоричну вимогу відновити митрополію Галича. Рим знову висунув цілу низку додаткових вимог. Конгрегація пропаганди віри вимагала зречення нового митрополита для уніатів Іраклія Лісовського від австрійських

епархій і суворого дотримання ухвал Замостянського собору про заміщення єпископських вакансій василіанами. Папський нунцій у Відні переконливо відхилив такі закиди конгрегації, адже архієпископ Лісовський був поставлений російським царем для російських територій і не мав визнання святішого Отця. Так само з часу собору 1720 р. було достатньо випадків, коли єпископи з білого духовенства доказали здатність бути добрими архієреями.

Державний секретар кардинал Казонні зайняв тверду позицію і переконав конгрегацію пропаганди віри в необхідності відновлення Галицької митрополії, оскільки галицькі владика не можуть бути підпорядковані закордонному митрополитові.

22 лютого 1807 року Вселенський архієрей Пій VII відновив Галицьку митрополію, а 16 березня цього ж року затвердив єпископа Антонія Ангеловича митрополитом. Тоді було обнародовано буллу “*In universalis Ecclesie Regimine*”, яка стала епохальною в становленні нової Української Церкви.

В Апостольському документі детально описано історію стосунків Петрового престолу з Київською Церквою, турботу римських архієреїв про “руську націю”. Особливої уваги заслуговують слова Пія VII про тогочасну обстановку і реакцію на неї Апостольської столиці. “Ми, одначе, маємо на думці католицький народ руського обряду, підлеглий владикам Львова, Холму і Перемишля, про який просив нас достойний у Христі Син, Франц I, цісар Австрії... під якого володінням він перебуває, а колись належав до Київської митрополії. Ці владика не мають змоги користати з рад свого митрополита, і тому згаданий цісар і король Франц I у щирому бажанні церковного добра руському народові Галицького королівства, просив нас усильно в своїм письмі вийняти з-під юрисдикції митрополита й архієпископа Київської Церкви: Львівську єпархіальну катедру..

Тепер ми цю церкву підносимо до ряду митрополії разом з титулом Галицької єпархії, якої територія є в її границях, і годимось, щоб до цієї Львівської митрополії належали Холмська і Перемишльська єпархії, як також до порядку номінації для них владик і їх канонічної інституції.

Ми добре розуміємо, що вимоги часу і місця та численні інші важкі труднощі не дозволяють київському архієпископові виконувати свій уряд для руського народу Галицького королівства та про

велику потребу духовної опіки над ним і тому, виконуючи наш апостольський уряд, ідемо незустріч проханням і домаганням цісаря і короля Франца І, оскільки в Бозі можемо.

Отож, на основі нашого Апостольського уряду доручаємо й наказуємо іншому достойному братові Антонієві Гаврилові архієпископові Петри, церков Вітерба і Тоскани, злученими канонічно з тим владицтвом, нашому і Апостольському престолу нунцієві у Відні в Австрії, – щоб або сам, або через якусь церковну особу, ним для цього делеговану, повідомив також преподобного брата Іраклія Лісовського, архієпископа в Полоцьку, тепер через опорожнення Київської митрополії, адміністратора цієї Церкви, бо віддавна Галицька митрополія була злучена з Київською митрополією, хай делегованою йому нашою Апостольською владою, заховавши все кінечне, розділить і відлучить згадані Церкви руського обряду у Львові, Холмі і Перемишлі, перед тим суфратаніт Київської митрополії, від зверхності і юрисдикції Церкви і архієпископа Київського, що є поза державою цісаря і короля Франца, – і хай відділить, розлучить і розрешить, і на майбутнє відділеними і тепер від архієпископа і пастиря тієї ж Київської Церкви, незалежними проголосить. Єпархіальні Церкви руського обряду у Львові, Холмі і Перемишлі, до тепер підлеглі Київській Архієпископській Церкві, розлучені й відділені, хай на всі прийдешні часи злучаться з Львівською, що зветься Галицькою, Церквою.

Ми певні, що злука під пастирем Львівської і Галицької Церкви вийде на славу Всемогутнього Бога, Пресвятої Діви Марії і святих Апостолів Петра і Павла та піднесе католицьку віру і буде прикрасою всієї Католицької Церкви. Єдність Церков руського обряду з митрополитальною через одного архієпископа, що згідно із звичаєм архієпископів того обряду має паліум і хрест та інші привілеї, прерогативи, почесні і права, що належать достоїнності архієпископів, які по всі часи займатимуть Львівська і Галицька Церкви, як архієпископ тієї ж руської нації і обряду в своїх містах виконували по закону або через звичай чи ужиття, і все інше хай мають, держать, користуються, чинять і виконують свобідно й дозволено з повним і повсякчасним авторитетом, і це хай у нашому імені заявить і наділить.”

Папа вирішив справу дотації митрополита і висловив сподівання, що йому вдасться повернути колишні добра і маєтки

митрополії. Пій VII погодився, щоб цісар іменував кандидатів на митрополічу і єпископські кафедри, залишивши право коронування за Апостольським престолом. Майбутній митрополит галицький отримав право пропонувати кандидатів на своїх суфрантів у Перемишлі і Холмі і хіротонізувати за традиційним правом Київської Церкви. 16 березня 1807 року Пій VII затвердив владу Антонія Ангеловича першим митрополитом відновленої Галицької митрополії. Сталося це за три місяці до його арешту.

У свою чергу цісар Франц I 11 серпня 1808 р. видав патент про відновлення Галицької митрополії з резиденцією у Львові і, відповідно до папської були, визнав за митрополитом Антонієм Ангеловичем усі права Київських митрополитів.

25 вересня 1808 р. відбулася інтронізація Антонія Ангеловича в митрополічному соборі св. Юра у Львові. З тієї нагоди глава і Отець Греко-Католицької Церкви звернувся з пастирським посланням до духовенства і мирян. З тексту цього документу видно велику радість владики-патріота і християнина з приводу того, що подолано смутні часи упокоєння останнього митрополита київського і галицького Теодосія Ростоцького і уникнено смерті бодай частини Київської Церкви. “Всеблагє Боже Провидіння, дбаючи про добро свого стада, надихнуло найвищі світські й духовні власті, щоб тій недостачі зарадити. І тепер сталося, що стародавня Галицька митрополія, що згасла від п'ятьох сторіч, є відновлена.

Найясніший цісар Франц I, щасливо володарюючий, дбаючи про духовне і дочасне добро підчинених собі народів, своїм рішенням від 11 серпня 1806 р. вирішив відновити Галицьку митрополію, призначити Львів осідком та добрим фондом її обдарувати. Він своїм проханням в Апостольському престолі старався його схилити, щоб Галицька митрополія, до тепер злучена з Київською митрополією, назавжди була від неї відділена і привернена до свого блиску й влади, які колись мала.

І найвищий голова Католицької Церкви Папа Пій VII, переконаний жаданням ревного про добро віри монарха, по докладному розгляді на консисторії кардиналів, своєю буллою 15 квітня 1807 р. постановив стародавню Галицьку митрополію відновити і мене недостойного, іменованого милостивим монархом, на це достоїнство піднести і повною владою та юрисдикцією давніх наших

митрополитів зволив наділити на основі завжди важкої булли Климента VIII з 1595 р. “Належить Римському Архієреєві.”

Глава Греко-Католицької Церкви розпорядився, щоб духовенство і миряни “покірно молилися Дателеві всіх дарів, щоб видимого голову Церкви Пія VII кріпив всесильно в його стараннях і в Апостольських ділах” (Молитва галичан була дуже потрібною, оскільки Пія VII на той час ув’язнили і вивезли за межі Апостольської столиці – *М. Г.*).

Наполеон Бонапарт постійно погрожував Вселенському архієреєві і врешті заявив, що “папа для нього є Антихристом і лишень римським єпископом, проти якого він скличе церковний собор” і розправиться з ним.

У січні 1808 р. Наполеон розпорядився “придушити папський заколот”. 2 лютого 1808 р. французька армія вторглася до Риму. 17 травня 1809 р. Папська держава була ліквідована і приєднана до Франції. У таких умовах Пій VII розпорядився опублікувати давно підготовлену буллу про екскомуніку Наполеона з детальним переліком його антицерковних акцій.

Наполеон назвав це антиєвангельським бунтом і розпорядився ув’язнити святішого Отця. 6 липня 1809 р. французи розтропили браму папського палацу і полонили швейцарських гвардійців. Папу примушували зректися світської влади суверена держави. Той заявив, що до останньої краплі крові і до смерті буде дотримуватися присяги. Непоступливого Пія VII арештували і вивезли за межі Риму й Італії, дозволивши взяти тільки хрест і молитовник. Йому категорично заборонили листування та спілкування з людьми і унеможливили керівництво Церквою.

У 1809 р. Австрія і Англія утворили коаліцію (п’яту) проти Наполеона. У квітні Австрія розпочала воєнні дії. І митрополит Антоній активно підтримував Габсбургів. У березні 1809 р. він оприлюднив свої “Думки австрійського патріота над деякими статтями закордонних газет”. Можемо вважати цю публікацію одним із перших зразків гострої, полемічної контрпропаганди нових часів. Глава Греко-Католицької Церкви розвінчав закиди французьких часописів про неспроможність Австрії вести війну, про безсилля австрійської армії, про повторну окупацію. Він твердив, що цісар не хоче війни, однак при наглому нападі його піддани

обов'язково будуть оборонятись, незважаючи на брак сил для опору неприятелеві. Противник прагне посіяти паніку, страх і зневіру.

Владика українців відзначив, що французька армія готова до вторгнення і прагне знищити, розділити Австрію. Він закликав усі австрійські народи до мобілізації сил, зауваживши, що обов'язком вірних підданих є захист від нападу неприятеля.

Митрополит Антоній вперше звернувся до глибинного почуття власної гідності й честі, притаманних кожному народові, в тому числі й русинсько-українському. Він закликав приготуватися до оборони політичної екзистенції і незалежності в сім'ї австрійської монархії. Любов і симпатія до монархії мали стати основою австрійського патріотизму, як альтернатива польському розкольніцькому іредентизмові, який не норовив бігти підтюпцем під наполеонівський протекторат. Відень був запевнений у лояльності галичан, у їх готовності дати гідну відсіч польським пропагандистам Наполеона і його війську. Відзначимо, що роздуми Ангеловича були видрукувані у Львові польською і у Відні німецькою і французькою мовами та послужили морально-ідейною підтримкою Австрії в складних умовах. До цих пір ніхто не оцінив гідно патріотичних почувань глави Греко-Католицької Церкви. Дехто вбачає тут тільки австрофільство. На наш погляд, владика Антоній зробив для українців те саме, що Фіхте і Міллер у Німеччині. Він був першим будителем українського патріотизму. Його справу продовжили в Галичині М. Шашкевич, І. Франко, митрополит Андрей Шептицький та інші, яким нема числа.

У липні 1809 року в битві при Ваг Рамі Наполеон розгромив австрійців. Галичина опинилася в стані облоги. Львів нагадував порохову бочку. За кілька місяців до початку війни австрійський посол у Парижі граф Клемент Вендель Меттерніх інформував уряд про підготовку польського повстання у Галичині. Центрами змови, на його думку, був маєток Чарторийських у Пулавах. У числі найбільших симпатиків французів названо латинського митрополита Львова Кастана Кіцького.

26 травня 1809 р. австрійські війська відступили зі Львова. Львів'яни-поляки готувалися урочисто зустріти французькі загони Йосифа Понатовського, сформовані з поляків. Вони прямували на Львів з боку Городка і Жовкви. 28 травня 1809 р. пронаполео-

нівський генерал О. Рожнецький видав відозву про відновлення польської держави у Львові та прихід у Галичину французької армії. Загін Рожнецького розташувався табором на площі св. Юра. 29 травня у приміщенні Галицького губернаторства генерал влаштував прийом усіх працівників державної адміністрації, латинських і вірмено-католицьких архієпископів, керівників єврейської громади Львова і доручив їм виконувати свою роботу. Тільки митрополит Антоній Ангелович не прибув на поклін до ставленика Наполеона. Є відомості, що до гордого і непокірного владики було відправлено спеціальних послів. “Тож мусив приїхати і, по прибутті був напластований натовпом, що юрмився там “А? Це – шпигун! Це – німецька душа. Це той, хто дозволяє собі друкувати сатири на Наполеона!” Генерал прийняв його прохолодно, але радив вийти з приміщення іншими дверима, щоб не наразитися на глум. До речі, генерал розмітив свій штаб у митрополичих палатах і, по суті, інтернував главу Греко-Католицької Церкви, обмежив його діяльність у виконанні архієрейського служіння.

3 червня 1809 р. префект Львова Іпполіт Блещинський brutalно заставляв митрополита скласти присягу на вірність Наполеону, вилучити з літургійного тексту згадування імені австрійського імператора і поминати Наполеона. Пізніше Антоній Ангелович засвідчив про “явне і публічне переслідування моєї особи і звання: “Відділи генерала Рожнецького напали на мене в моїм домі опівночі та провели найстислішу ревізію цілого мого дому, з відриванням підлоги включно, де не тільки я, але й цілий мій дім, держані під арештом і погрозами команди міста Львова, головно остання пересторога, що як даліше приходитимуть донесення про молитви пруського духовенства за цісаря Франца під час Служби Божої, тоді буду відісланий до в’язниці або до найяснішого Наполеона”. Переслідування і погрози підірвали здоров’я владики, який знав про гірку долю непокірного Наполеону Вселенського архієрея і здогадувався, що його чекає щось подібне.

Митрополит українців опинився в скрутному становищі. Комендант Львова підполковник Блещинський заставляв його публікувати в усіх деканатах і парохіях військові укази й оголошення. Комендант Львова та військове керівництво наполеонівських

союзників звинувачували владика в тому, що той мав намір, разом з підлеглим йому духовенством чинити щось противне новій владі. На нього збирали компрометуючий матеріал, рилися в документах й архівах. Група поляків, підбурених агентами Наполена і його союзника, вчинила напад на резиденцію митрополита із лайкою і вигуками: “Зрадник! Повісити його!”. В час погрому було знищено все, в тому числі реліквії та ікони. Владичі погрожували воєнним трибуналом за неіснуючі злочини проти польсько-наполеонівського режиму. Такий терор спонукав до дії.

Порадившись з оточенням, Антоній Ангелович вирішив переховуватись. Через своїх помічників він просив чиновників дозволити йому виїхати в село Страшевичі на Самбірщині, яке, як відомо, було чимось подібним до його літньої резиденції ще в побут єпископом перемишльським. Влада зволікала. Тільки тоді, згідно із свідченням самого митрополита, сталося наступне. “З огляду на те, що я не міг їсти ані спати, ще менше будь-що робити в таких важких обставинах і з огляду на стан здоров’я, що чим раз більше занепадало, я дійшов до переконання, що меншим лихом буде для мене якийсь час скитатися і укриватися, ніж тратити сили і здоров’я, а може і життя; а все це через накази, яких не одержав жоден архієпископ чи єпископ інших обрядів, а яких виконання було противне моєму сумлінню, моїй присязі, а навіть виразним заявам та оголошенням пана генерала Рожнецького”. З таких мотивів владика 9 червня покинув Львів і вирушив у гори до резиденції львівського латинського митрополита Каєтана Кіцького. Заскочені відсутністю Глави Греко-Католицької Церкви в його резиденції й у Львові, представники влади оголосили розшук з обіцянкою виплатити п’ять тисяч золотих тому, хто знайде владика і передасть його у відповідне місце. Війт села Сенечолі (тепер Семичів, Волинського району – *М. Г.*) Костелла Джухович і Олекса Маланчук, спокусившись на обіцяні срібняки, затримали свого Главу Церкви Антонія Ангеловича і його супутника каноніка Михайла Гарасевича. Затриманих запроторили у військову комендатуру міста Стрия, де їх чекали допит і тортури.

Тільки раптовий наступ австрійських військ і втеча польських загонів чудом врятували митрополита від неминучої розправи і смерті. Отже, першому митрополитові Галицької Церкви довелося першому

із ієрархів скуштувати долю політичного в'язня, стати ісповідником віри. Приклад митрополита Антонія вже в радянських умовах повторили його спадкоємці в єпископстві і митрополитстві. В таких складних умовах Владика українців засилав свої молитви за великого в'язня Пія VII, який мучився в застінках наполеонівських тюрем.

Сучасники відзначили, що Пій VII по природі був боязливим і нерішучим, невеликого росту аскетом. Арешт і депортація виявили в ньому риси мужності і незламності. Наполеонівський в'язень виявився сильнішим за всемогутнього імператора.

Папі пропонували волю і славу за певні уступки. Той був готовий на мучеництво і смерть. Наполеон розпорядився, щоб усі архіви, служби і службовці Петрового престолу були перевезені в Париж. 10 лютого 1810 р. Наполеон проголосив Рим другим містом своєї імперії і повідомив Папу, що визнає його Главою Церкви, якщо той складе імператору присягу на вірність і візьме участь у його другому шлюбі з дочкою австрійського імператора Марією Луїзою.

Пій VII відмовився від пропозиції Наполеона. Папа відхилив також пропозиції Меттерніха примиритися з Наполеоном і відмовитися від суверенних прав. У той же час він був готовий зняти екскомуніку при умові публічної покути Бонапарта. У відповідь Наполеон наказав посилити тюремний режим. При обшуку в Папи було відібрано молитовник і навіть “перстень рибалки”. 9 червня імператор скликав синод єпископів без погодження із святішим Отцем. Йому було повідомлено, що, у разі складення присяги про лояльність, він зможе повернутися на Петрів престіл у Римі чи Авіньоні. Крім цього, Папа мав погодитися на хіротонію іменованих Наполеоном архієреїв. Під погрозами від Пія VII домоглися поступок.

Разом з тим до Вселенського архієрея було застосовано нелюдські заходи тюремного утримання. З боязні, що англійці чи іспанці вдадуться до викрадення Папи, з нього зняли взуття, одягу і навіть нагрудний хрест і перевезли потай із Савони до Фонтенбло. Маючи “під боком” хворого Папу, Наполеон, особливо після розгрому його армії в Росії, шукав нагоди примирення. 19 січня 1813 року він особисто завітав до нього і шість днів вів переговори. В результаті було підписано новий конкордат. Дослідники схильні вважати, що Пій VII підписав цей договір, щоб звільнити з тюрем кардиналів і щоб не допустити розколу французької церкви. Є відомості, що На-

полеон силою вирвав підпис Папи, застосовуючи брудну лайку, шарпання за волосся і рукоприкладство. Пізніше понтифік жалкував, що не встояв проти тиску Наполеона. Він заявив кардиналові Пакко, звільненому з французької тюрми: “Ми на кінець заплямували себе”. Дещо пізніше листом до Наполеона Папа відкликав свій підпис під конкордатом і відхилив список іменованих Наполеоном архієреїв.

Побачивши непоступливість понтифіка, імператор розпорядився відпустити його на волю. 16 лютого 1814 р. Папі повідомили, що він вільний і може їхати куди хоче.

Вражає цілковита подібність доль двох великих ієрархів Христової Церкви – Вселенської Церкви Пія VII і Галицької Церкви Антонія Ангеловича. Обоє не зламали суворі випробування привабливих революційних гасел та не злякали терор і брутальність наполеонівських гонителів. Обидва думали й діяли заради процвітання Христової Церкви в світі та в Україні, а також прагнули і молилися за мир і спокій для добра народів.

Спокою і миру тоді благала Галичина, Австрія і вся Європа, охоплені вогнем наполеонівських війн. Відновлення Галицької митрополії вселяло надію на бажаний мир. Не має нічого дивного, що повідомлення про відкриття митрополії і призначення митрополитом Антонія Ангеловича “за видатні заслуги перед державою” співпало з вибухом повстання у польській займанщині Пруссії, яке було інспіроване наполеонівськими агентами.

Подібний сценарій пронаполеонівських повстань готувався і в російській, і в австрійській займанщині. Французькі стратеги готові були розіграти польську і навіть українську карту, аби прихопити додаткові території. Знавець українсько-французьких відносин епохи Наполеона – Ангеловича Ілько Борщак наводить переконливі факти зацікавлення Бонапарта Україною, її населенням, економічними і природними ресурсами.

Революційна Франція одразу звернула свій погляд на Схід і, в прагненні опанувати його і мати союзників у боротьбі з Російською імперією, шукала союзників. Ще в 1790 р., відчуваючи силу російського противника, в міністерстві закордонних справ, розглядалося питання “Про небезпеку для Європи анексії Росії.” Уряд мав відомості, що “Україна впала жертвою царської амбіції” і “тужить за незалежністю.”

Посли сусідніх з Україною держав отримали вказівку стежити за настроями в Україні, щоб розвідати наміри “козацької нації, яка звикла до свободи і мусить з нетерплячкою переносити своє поневолення в Росії. Конвент розпорядився “відродити в цій нації почуття свободи, щоб вона могла знищити ярмо, під яким стогне, і щоб дерево свободи розцвіло в Києві”. Загалом панувала думка, що “Польща і Україна” мають ширити гасла свободи по всій Півночі”.

Один із таємних агентів ще 25 грудня 1795 р. інформував міністерство закордонних справ Франції, що для подолання московської сили треба, головним чином, розраховувати на козацьку силу України. Цей народ, колись вільний, ще не забув ким він був. Незважаючи на деспотизм Росії, “що все душить, козацька нація зберегла почуття свободи”. Інформатор підкреслив, що у разі, “коли вдасться піднести Україну”, Росія отримає смертельний удар, а Україна “відіграє велику і, можливо, головну роль у справі визволення всіх слов'янських народів, які стогнуть під московським ярмом”. Український агент мав, очевидно, на увазі і народ польський, який користувався у Франції винятковими симпатіями.

У керівних колах французької еліти витала думка про можливість підготовки в Україні повстання при використанні збройних сил. Експедиційні корпуси мали, на їх думку, бути зустрінуті прихильно, бо мільйони українців допоможуть французам розчавити росіян. Один із високопоставлених чиновників-експертів у міжнародних справах радив Директорії і Наполеону висадити французьку армію в Південній Україні.

“Скрізь у цих етапах я помітив ненависть населення до російського ярма, – писав Муансьюр. – Всі жаліють, що входять до складу держави рабів. Вони (прагнуть – *М. Г.*) і голосно кличуть французів і свободу”. Можливо, що остання фраза є намаганням видати бажане за дійсне, але решта тексту, на наш погляд, близька до дійсності.

Наполеон максимально використав польський фактор. Зберігся запис його особистого секретаря, в якому зафіксовано слова першого консула: “Поляки завжди були неприємцями Франції. Я виправляю їх долю. Ніколи не буде миру в Європі, доки польська держава не буде відбудована у своїх давніх межах. Як матиму ще 20 років життя, то примушу Росію, Прусію та Австрію повернути землі, що вони вирвали від Польщі. Розділ Польщі був ганьбою і грабунком”. Гарні

слова були не тільки французькою пропагандою, але й великим заохоченням для поляків боротися за свою державу та свободу.

Інша річ, що у вищих сферах французького політикуму не бракувало скептичного і навіть зневажливого ставлення до поляків і польського питання, зокрема до їх нав'язливої претензії на українські землі. Самі французи остерігалися “зв'язати справу революції на Україні з планами польських патріотів, (бо це означає – *М. Г.*) заздалегідь провалити всі наші проекти щодо цієї країни. Населення України ставиться з надзвичайним недовір'ям до всього польського, добре пам'ятаючи часи панування польської шляхти...” Міністр закордонних справ Франції Талейран радив Наполеону закинути свої ідеї щодо Польщі, інакше не уникне анархії...

Як свідчить історія, Наполеон вмів покористуватися польським питанням і поляками, які масово перебували на службі у французькому війську. Він кидав їх у горнило найкривавіших боїв, залюбки слухав вихвалання на свою адресу, що “ціла Польща вітає Вас найчистішою радістю як обновника її дорогої батьківщини, як законодавця світу... від якого залежить руїна і воскресіння держав.” За допомогою поляків він мав намір розвалити Російську і Австрійську імперії шляхом розгортання повстанського руху. І, разом з цим, Бонапарт особисто заявив (31 грудня 1809 р.), і то прилюдно, в сенаті, що ніколи не мав наміру відбудовувати Польщу...

Польська шляхта намагалася організувати виступи на підтримку французької експансії і в Галичині, і в Наддніпрянській Україні. Один із сучасників тих подій писав, що після того, як польські загони союзника Наполеона Йосифа Понятовського захопили Львів (1809 р.), то весь край заворушився, і повстання поширилось аж до Дністра і Збруча. Посли із Забруччя переконували Талейрана, що за сорок днів буде розгорнуто повстання біля Кам'янця Подільського і загалом на Правобережжі, оскільки 56 тис. повстанців уже готові. Одним із аргументів був релігійний фактор. У запропонованій реляції послі відзначили, що “російській уряд не може розраховувати на любов народу України. Найбільша частина цього населення належала колись до греко-католицької віри, але сьогодні вона, під тиском російського уряду, вже православна. Це населення не тільки не дочекалося кращої долі, але перебуває у справжній неволі... чекає лише моменту, щоб скинути російське ярмо.”

Очевидно польські радники і польське лобі відрадили Наполеона використовувати український фактор, навіть оминати Україну в поході на Москву і Росію. Мав рацію український дослідник Ілько Борщак тоді, коли писав, що “про якусь явну симпатію до французів в Україні годі було й думати”. І все-таки поодинокі факти досить промовисті. На Вінниччині й Київщині було виявлено агітаційні пронаполеонівські прокламації. Навіть у Чернігові стався унікальний випадок, коли якийсь Шишкін прилюдно обплював портрет російського імператора “під впливом французьких ідей”. На Полтавщині гвардієць Федір Гуцан відмовився йти на війну, заявивши: “Коли нас пошлють на фронт проти французів, то ми будемо стріляти не в них, а в москалів, яких винищимо до останнього”. А поміщик Яків Мочуговський казав: “Тішить мене, що Бонапарт руйнує Росію. Якби він був тут, то я на крилах злинув би до нього.”

Відомо, що тоді на території російської України функціонували потужні масонські ложі з явними профранцузькими тенденціями. До однієї з них належав батько сучасної української літературної мови Іван Котляревський.

Із страху перед навалою Наполеона російський уряд почав формувати в Україні козацьке військо, до лав якого масово поспішили вчорашні козаки, сподіваючись на вольності і відродження “старих часів”. Одним із організаторів полку козачого війська був згадуваний Іван Котляревський. Як командир полтавського полку він був звільнений з посади в Тулі. Напевно, охранка догадувалася, що український полк з командиром українцем на чолі міг повторити шлях Мазепи... Про симпатії до Наполеона з боку українців свідчить також і факт, що один із архієреїв Російської Церкви єпископ могилівський Варлаам Володкевич склав присягу на вірність, помимо того, що ця Церква анафемствувала Бонапарта.

У період наполеонівських війн українці були розведені по різні боки воюючих сторін: частина галичан, рекрутованих польськими дідичами, воювала і гинула за Наполеона. Інша частина – з теренів Великої України, проливала кров за імперські інтереси Росії. Попри зацікавленість українським фактором Наполеон обмежився студіями. Українці не були удостоєні навіть окремої прокламації чи

обіцянки. Тільки, потерпівши розгром під Москвою, Наполеон у розпачі вигукував: “Поділля...Поділля”. І хто знає, якби повернулась картка історії в такому разі.

У Галичині навіть таких фактів симпатії до французів з боку українців не було. І це тому, що отець і глава Греко-Католицької Церкви митрополит Антоній Ангелович мудро орієнтував свою паству не вірити облесливим обіцянкам польської шляхти, яка норовила відновити старі порядки, не вірити пропагандистським кличам французької революції, яка принесла злидні і кров французькому та іншим народам Європи. Митрополит чітко розумів хижацьку суть Російської імперії, колоніальний гніт якої душив рештки вольностей на Великій Україні. Він орієнтував свою паству на підтримку Габсбургської монархії, яка вочевидь довела, що українці матимуть змогу користатися усіма благами і свободами на рівні з іншими народами. В монархах з династії Габсбургів галичани побачили добродійців і турботливих батьків і через 250 років отримали можливість бути українцями та стати європейцями.

Надходив крах перемоги Франції. 31 березня 1814 р. капітулював Париж. Цісар Австрії, цар Росії і король Пруссії урочисто вїхали до столиці революційної Франції, запевнивши її мешканців, що ведуть війну тільки з Наполеоном. 1 квітня 1814 року сенат постановив детронізувати Бонапарта. Той хотів зректися престолу і передати його синові. Інші монархи відкинули таку пропозицію. 6 квітня 1814 року в тому самому місті Фонтенбло, в якому терпів поневірвання ісповідник віри Пій VII, імператор Наполеон зрікся престолу. Його було вивезено на заслання на острів Ельбу в західному побережжі Італії.

У Франції почалася реставрація старого порядку. З армії масово звільнялися офіцери. В народі вибухнуло незадоволення правлінням Бурбонів. Врахувавши незгоди в таборі переможців і народне незадоволення, Наполеон вдався до реваншу.

1 березня 1815 року на чолі тисячі гвардійців він висадився в Каннах і 20 березня тріумфально зайняв Париж. На Папу знову чекало ув'язнення, але він виїхав до Генуї, звідки повернувся до Риму перед розгромом Наполеона.

Дуже скоро держави-переможці зібрали потужну армію проти “порушника світового миру”, і 18 червня 1815 року у битві під Ватерлоо армію Наполеона розгромлено вщент.

22 червня Бонапарт повторно зрікся престолу і здався на милість англійців. Монархи-переможці визначили йому місце заслання – острів св. Єлени. Під жорстким наглядом, у нелюдських умовах довелося доживати свій вік хворому (раком) повелителеві Європи. Коли про це довідався колишній в'язень Пій VII, то намагався полегшити його долю.

Відчуваючи наближення смерті, Наполеон прагнув поєднатися з Богом, просив церковного похорону. Пій VII відправив на острів до колишнього імператора і мучителя священика Віньялі, який поєднав його з Католицькою Церквою і вділив йому Святих Тайн. 15 травня 1821 року на 52 році життя Бонапарт помер і був похований між вербами в звичайній могилі з безіменним написом “Тут спочиває.”

Так минула слава життя одного із найславніших, що до основ зрушив старий феодальний порядок і вказав народам Європи новий шлях розвитку.

Тим часом Папу-в'язня Пія VII чекав тріумф. 24 травня 1814 р. він повернувся до Риму. 30 юнаків аристократичних родин впряглися у папську карету і так везли страдника аж до собору св. Петра. Там його вітали кардинали, королі та незліченна кількість віруючих.

Апостольська столиця і Вселенський архієрей опинилися в центрі уваги Європи і світу як оплот миру та суспільної злагоди. Пій VII відправив своїм представником на Віденський конгрес спритного кардинала Конзальві. В Римі кардинал Пакка повернув Церкві усталений лад. Отримавши свободу, Пій VII розпочав велику роботу відновлення, реставрації старовинних місць Риму і його храмів. За його розпорядженням розкопано руїни Форуму і Пантеор, реставровано тріумфальні арки Септима Севера, Тита і Костянтина, укріплено Колізей.

Як меценат культури і науки, Папа Римський Пій VII добудував папський палац, бібліотеку, музей, заснував археологічну академію, дбав про успішне функціонування академії католицької віри, суттєво розширив структуру римського університету і повернув значну частину вивезених Наполеоном церковних цінностей. Смиренний ісповідник Христової віри віддавав служінню Церкви усі свої сили. В жорстокі наполеонівські часи Папа був зразком

християнина і пастиря. Бонапарт твердив, що Папа “є ягням, поправді доброю людиною і ангелом доброти”. З глибини віків і ми бачимо в особі Пія VII мудрого і щирого Петрового наступника, який добре служив у повноті Вселенської Церкви, в тому числі Церкві українців.

До першого митрополита Галицького Греко-Католицької Церкви доля не була такою щасливою. В надзвичайних умовах утисків і війни він розбудував свою Церкву. Досить пригадати події трагічного 1809 року. В червні три рази у Львові змінилася влада: австрійський генерал Егерман витіснив польську, а росіяни – австрійську. В той час імператор Олександр I за допомогу Наполеону вимагав приєднання до Росії галицьких територій. Згідно з Віденським договором, 14 жовтня 1809 р. Росії припала частина Тернопільщини з населенням 400 тис. осіб. Решту краю залишилося в складі Австрії. Митрополитові Антонію довелось терпіти різні утиски з російської сторони. Враховуючи те, що сімнадцять деканатів Львівської архієпархії Греко-Католицької Церкви опинилися в Росії, митрополит Антоній утворив для їх керівництва консисторію на чолі з отцем Григорієм Ганкевичем, в'язнем польської тюрми. Це в значній мірі послабило апетит Православної і Латинської Церков Росії. Адже єпископ Йоанікій з Кам'янця Подільського направив на Тернопільщину архімандрита, який мав місію перевести греко-католиків у православ'я. Це саме зробив і Могилівський римо-католицький владика Станіслав Сестшенцевич з метою перетягування на латинський обряд. Щоб тернопільчани греко-католики не були без архієрейської опіки, митрополит Антоній погодився передати їх до Луцької Греко-Католицької єпархії. Правда, ці території дуже скоро, в час Віденського конгресу, повернулися під егіду Галицьких митрополитів. Для підлеглих віруючих Холмської єпархії й округу в Замості, які опинилися під владою Пруссії, митрополит Антоній висвятив єпископом Фердинанда Ціхановського. Турбота про паству, незалежно від частої зміни державних кордонів, залишалася для глави Греко-Католицької Церкви пріоритетною. Він подбав також про заміщення вакансії у Перемишльській єпархії і висвятив на цю посаду Михайла Левицького, який пізніше очолив Львівську архієпархію і Галицьку митрополію. Діяльність першого митро-

полита відновленого Галицького престолу припала на період воєн. Однак, влади́ка Анто́ній зумів зробити в надзвичайному стані дуже багато для добра Церкви і народу. Досить сказати, що він зберіг у чистому вигляді традиції Київської Церкви, тоді коли російський православний митрополит чужинець Гавриїл Банулеско в той самий час завзято викорінював елементи українства “ліквідацією особливостей церковно-парохіального і єпархіального устрою південно-руської Церкви.”

Митрополит Анто́ній Ангелович відійшов у вічність у 1814 році. Автори подають різну дату його кончини. Одні вважають, що це сталося 9 вересня, інші – 9 серпня, але його помічник і послідовник отець Михайло Гарасевич подає день 8 серпня – це найвірогідніше. Велелюдний похорон очолив єпископ перемишльський Михаїл Левицький. Показово, що на похоронних богослужіннях було відсутнє латинське духовенство зі своїми ієрархами... Поляки ігнорували, українці вчинили традиційно. Знаємо, що тлінні останки спочивають на території колишнього Городоцького цвинтаря десь у районі Львівського привокзалля. Недбалість наслідника на митрополичому престолі й бурхливі часи зрівняли із землею могилку Пастиря і Патріота.

Підсумовуючи короткий і неповний розгляд епохи митрополита Анто́нія Ангеловича, констатуємо, що й епоха, й ім'я митрополита належать до забутих сторінок української історії. Прикро, що українці, навіть Галичани, не усвідомлюють того, що відроджена Галицька митрополія стала центром і стрижнем українства у Львові і в Галичині. Прикро, але факт, що минали віки, проходили покоління, а славні події і факти, які є окрасою українства, припадали порохом забуття. Нинішній час повернення до джерел спонукає нас воскресити у пам'яті сучасників постаті титанів і аристократів Духу, які стояли біля витоків нової української Нації, її Церкви та Культури. Митрополит Анто́ній Ангелович був Відновлювачем і Будівничим української Церкви нових часів, яка була і залишається на передньому краї розвитку й охорони Життя, Самобутності, Духовності, Культури і Довкілля українського народу.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. *Ададуров В.* Львів у наполеонівську епоху. – Львів: місто-суспільство-культура // 36. наук. праць. – Львів, 1999.
2. *Ададуров В.* Історія Франції. Королівська держава та створення нації. (від початків до кінця XVIII ст.) // Інститут історичних досліджень. – Львів: Вид-во УКУ, 2002.
3. *Андрохович А.* Львівське Studium Ruthenrum // Записки НТШ. – Львів, 1921. – Т. 131.
4. Галицькі митрополити. – Львів: Логос, 1992.
5. *Гончар Б. М., Козицький М. Ю., Мордвинов В. М., Слісаренко А. Г.* Всесвітня історія // Навчальний посібник. – 2-ге вид. випр. і доп. – Київ: Знання, 2002.
6. Греко-католицька семінарія у Львові // Матеріали: розвідки зібрав о. проф. Йосиф Сліпий. – Львів, 1935. – ч. 1.
7. *Грушевський М. С.* Очерки истории украинского народа. – Киев: Лыбидь, 1990.
8. Історія православної церкви в Україні // Збірка наукових праць. – До 400-ліття від дня народження і 350-річчя пам'яті Святителя Петра Могили, митрополита Київського. – Київ: Четверта хвиля, 1997.
9. *Крип'якевич І.* Всесвітня історія: У 3 кн. – Кн. 3. – Найновіші часи. – Київ: Либідь, 1995.
10. *Нагаєвський І.* Історія Вселенських Архієреїв. – Рим, 1979. – ч. III.
11. Новая история стран Европы и Америки. – Первый период // Под. ред. проф. А. В. Адо. – Москва: Высшая школа, 1986.
12. *Субтельний О.* Україна. Історія. – Київ: Либідь, 1991.
13. *Студинський К. А.* Матеріал до історії культурного життя в Галичині 1795–1857: Замітки й тексти. – Українсько-руський архів. – Львів, 1920. – Т. XIII – XIV.
14. *Томашівський С.* Рецензія на Свистун Ф. Н. Прикарпатская Русь под владением Австрии. – Львів, 1895–1896. – Н. 1–2. – Записки НТШ. – Т. 42. – Львів, 1901.
15. *Устиянович Н.* Антоний Ангелович, митрополит Галицкий во время 1809. – Перемышль, 1859.
16. *Федорович В.* Галицькі українці в наполеонівських війнах. – 1805–1814 // Вісті комбатанта. – Торонто – Нью-Йорк, 1986. – Н. 3 (143).
17. *Федорович В.* Українське козацьке військо. Епізод з російсько-французької війни. 1812 рік // Українське козацтво. – Рік 18. – Н. 2 (65) квітень-червень. – 1982.

18. *Angelowicz A.* Kto jest stroną zaczepiającą: Austria czy Francja? – Lwów, 1805.
19. *Angelowicz A.* Uwagi Patryoty Austriackiego nad niektórymi Artykulami, umieszczonemi w zagranicznych Gazetach. – Львів, Відень.
20. *Harasiewicz M.* Annales Ecclesiac Ruthene. – Leopoli, 1862
21. *Jarosiewich M.* Polacy pod rządem austriackiem na początku XIX wieku. – Biblioteka Warszawska, 1913. – T. 3.
22. *Finkel L., Starzyński.* Historia uniwersytetu Lwówskiego. – Lwów, 1894.
23. *Kalinka W.* Galicja i Kraków pod panowaniem austriackiem. – Dzieła Księdza Waleryana Kalinki. – Kraków, 1898.
24. *Kzętosz I.* Azchidiecezia Lwowska obrządku łacińskiego w okresie Jozefinizmu. (1772–1815). – Katowice, 1996.
25. Raport przesłuchania Angelowicza w Stryju // Временник Ставропигийского Института. – Львов, 1903.

ІВАН ПАСЛАВСЬКИЙ

АНТОНІЙ АНГЕЛОВИЧ: ЖИТТЯ, СЛУЖІННЯ, ДІЯЛЬНІСТЬ

На зламі XVIII–XIX століть на овиді суспільно-церковного життя Галичини з'являється постать, якій судилося увійти в історію Української Церкви першим предстоятелем відновленої 1807 року Галицької митрополії. Це Антоній Ангелович – доктор теології, організатор і ректор Генеральної духовної семінарії у Львові, професор і ректор Львівського університету, цісарсько-королівський таємний радник, спершу єпископ перемишльський, а згодом – архієпископ львівський і митрополит галицький.

Антоній Ангелович жив, творив і діяв у добу, коли радикально змінилися основи політичного, економічного і церковно-культурного життя українського народу. Нагадаємо, що це були часи поділів давньої Речі Посполитої, епоха наполеонівських війн, період, коли закладався новий політичний устрій Європи, який у своїй незмінності проіснував ціле століття – аж до початку XX віку.

Унаслідок поділів Польщі, головню 1772, 1793 та 1795 років, уся Правобережна Україна попала під панування двох тодішніх європейських потуг: Київщина, Східне Поділля і Волинь були загарбані Російською імперією, а Галичина і Західне Поділля увійшли до складу Австрійської монархії (Закарпаття вже до цього належало цісарству Габсбургів).

Цей новий насильницький поділ українських земель по-різному відбився на подальшій долі їх автохтонних жителів – русинів-українців. Українське населення тих територій, що відійшли під царську Росію, одразу було піддане етнічному і духовному геноцидові: йому офіційно відмовили у власній національній ідентичності, проголосивши частиною “великого руссаго народа от Камчатки до Карпат”. Реалізації цієї облудної ідеї була підпорядкована вся

економічна та культурна політика нової московської влади на загарбаних нею землях України. Почався цілеспрямований наступ на Унійну Церкву як духовну квінтесенцію українства. Не час і місце докладно зупинятися на трагічній долі Греко-Католицької Церкви під новою московською владою, скажемо тільки, що вже на початку XIX століття її права були обмежені настільки, що мало хто сумнівався в її остаточній забороні на теренах Російської імперії. Діяльність Київської унійної митрополії була зведена до мінімуму. Її ліквідація була лиш питанням часу.

У цілком іншій історично-політичній ситуації опинилася Галичина з частиною Поділля і Холмщини, де на зміну старій, струхнявілій Польщі прийшла динамічна Австрійська монархія з її культом закону і порядку. Зробивши для себе несподіване відкриття, що в колишньому “королівстві Галичини і Володимирії”, крім поляків, живуть іще й русини, і то в значній більшості, нова віденська влада одразу звернула на них свою увагу. До того ж виявилось, що ці русини, хоч і католики (визнають своїм духовним главою Папу Римського), своїми обрядами і Літургією істотно відрізняються від поляків-католиків. Цю різницю між поляками й українцями в Галичині австрійський уряд старався не нівелювати на користь котрогось етносу, а навпаки – дати обидвом можливість вільно розвиватися. З цією метою австрійські монархи кінця XVIII – початку XIX століття здійснили в Галичині низку економічних, церковних та освітніх реформ, які мали далекосяжні наслідки. Реформаторські заходи австрійських просвічених монархів, зокрема Марії Терези та Йосифа II, прямо зачепили дві соціальні групи, які зберегли свою руську (українську) ідентичність: селян і унійне духовенство. Що стосується галицького селянства, то найважливішим заходом, що його запровадив австрійський уряд, було різке скорочення панщини, обмеження зловживання дідичів.

Що стосується українського духовенства, то воно з приходом Австрії також дихнуло вільніше. У часи давньої Польщі духовенство зазвичай трактувалося як другорядне (в порівнянні з латинським) і прирівнювалося до селян. Що більше, польські поміщики змушували унійне духовенство відробляти панщину. Про якусь освіту, бодай середню, нашому священникові годі було мріяти, бо не було відповідних шкіл. Парохіяльні священники у своїй

масі були так званими “псалтирниками”, тобто такими, що здобували освіту лише “по Псалтирі”, навчаючись практичного душпастирювання у свого батька-священника, або ж у якоїсь іншої духовної особи. Ті кілька василіянських духовних семінарій, що діяли на українських землях, проблеми не вирішували, бо в них готувалися душпастирі передусім для потреб василіянського чину, тобто для монастирів.

Перше, що зробив австрійський уряд для українського духовенства, зрівняв у правах Унійну Церкву з Латинською. Це проявилось вже у новій офіційній термінології: 1774 року цісарева Марія Тереза ухвалила нові терміни: греко-католики – для українців-уніатів і римо-католики – для католиків-латинників. Упорядкування термінології засвідчило, що влада визнає рівноправність грецького, тобто візантійського, обряду з римським, тобто латинським. Водночас австрійський уряд здійснив низку практичних заходів щодо покращення соціального й освітнього статусу греко-католицького духовенства. Насамперед він звільнив священників від панщини, дозволив створити капітули при єпископських кафедрах у Львові й Перемишлі, розпорядився засновувати духовні та парохіяльні школи. Відтепер освіта греко-католицького духовенства була поставлена на державний рівень. За розпорядженням цісареві Марії Терези, 1774 року у Відні при греко-католицькій церкві св. Варвари було засновано духовну семінарію, так званий *Barbareum*, де мали здобувати освіту кандидати на священників з Галичини і Закарпаття, а також інших греко-католицьких країв Австрійської монархії. Через дев'ять років, 30 червня 1783 року у Львові цісарським рескриптом була відкрита Генеральна духовна семінарія для підготовки духовенства усіх греко-католицьких єпархій Австрії. Наступного 1784 року був заснований Львівський університет, який, – і це варто підкреслити, – був створений для корінного населення Галичини (Це вже згодом, силою своєї економічної й освітньої переваги, польська меншість у Галичині зуміла поступово прибрати до рук управління та кадрове забезпечення цієї першої вищої світської школи Галицького краю так що всупереч усякій історичній логіці, заснований наприкінці XVIII століття австрійським цісарем Йосифом II Львівський університет став називатися іменем

польського короля середини XVII століття Яна Казимира). Нарешті 1787 року при Генеральній духовній семінарії був створений так званий “Руський Інститут” (*Studium Ruthenum*), в якому вихованці проходили україномовний курс навчання, опановуючи університетську програму з філософії та богослов’я. Цей інститут проіснував до 1809 року.

Оцінюючи ті поступові зміни, що відбулися в галицькому суспільному та церковному житті в кінці XVIII – на початку XIX століть, відомий український історик та публіцист Іван Лисяк-Рудницький писав: “Благотворні реформи, проведені австрійським урядом, піднесли освітній і громадський рівень греко-католицького духовенства. Водночас вплив австрійського ”йосифінства” дав змогу Греко-Католицькій Церкві позбавитися від польських пут. Тепер вона була здатна взяти на себе роль української національної церкви”.

У тому, що Греко-Католицька Церква змогла взяти на себе роль національної церкви українського народу, була величезна заслуга Антонія Ангеловича.

Антоній Ангелович народився 14 квітня 1756 року в підльвівському селі Гриневі, тоді Бобрецького повіту, а тепер Пустомитівського району, де його батько Яків був парохом і zarazом щирецьким деканом. Дата його народження в різних джерелах подається різною. Так, о. Дмитро Блажейовський відзначає, що папський щорічник *Annuario Pontificio* за 1797 рік вказує дату народження Ангеловича 15 квітня 1757 року. Проте сам о. Д. Блажейовський вважає більш точною датою 14 квітня 1756 року. Він спирається на автентичне джерело – список перших студентів віденського *Barbarym*, який подає дані про дату і місце народження кожного студента, станове походження, єпархіальну приналежність, час вступу до семінарії та її закінчення. Серед перших студентів, як знаємо, був і А. Ангелович. Цю дату приймаємо і ми, оскільки вона підтверджується низкою джерел і, зокрема, одним львівським стародруком з 1791 року. Маємо на увазі вірші на честь А. Ангеловича, написані тодішнім професором Львівського університету, відомим українським філософом Петром Лодієм, і видані ним під назвою: “Ономастикон превелебнішому господину Антонію Ангеловичу [...] на день 14 Априля соділан Петром Лодієм” (Львів. Друкарня Ставропігійського інституту, 1791). Ці віршовані оди-панегірики

приурочувались до дня народження Ангеловича, і вказана дата “14 Априля” виразно промовляє сама за себе. Що стосується року народження А. Ангеловича – 1757, що його подає *Annuario Pontificio*, то це єдине видання, яке фіксує цей рік, всі ж інші автори, які писали про Ангеловича, однозначно вказують на 1756 рік як справжній рік його народження.

На основі різних архівних і писемних даних історики дослідили, що Антоній Ангелович мав сестру Марту і брата Андрія. Андрій також вписався в культурну історію українського Львова: 1798 року став членом Ставропігійського інституту. А до цього, десь близько 1790 року закінчив Львівський університет, здобувши вищу богословську освіту. Однак не висвятився на священника, а продовжував свої студії юриспруденції і 1798 року у Львівському університеті отримав диплом доктора прав, а наступного 1797 року став професором канонічного права цього ж університету. Збереглося кілька друкованих праць Андрія Ангеловича, написаних латинською мовою.

Та повернімося до Антонія Ангеловича. Вчився він спочатку в Львівській єзуїтській академії, пам'ятній тим, що в ній свого часу навчався гетьман Богдан Хмельницький. Вчився майбутній церковний діяч вельми успішно. У неповних шістнадцять років своїми знаннями привернув увагу тодішнього Львівського єпископа Лева Шептицького, який став запрошувати здібного юнака для виконання різної канцелярської роботи. Свої подальші богословсько-філософські студії А. Ангелович поглиблював у новоствореній греко-католицькій семінарії “Барбареум” у Відні. У грудні 1775 року він у числі 14 кандидатів духовного сану з Львівської та Перемишльської єпархій розпочав там студії, які закінчив 20.VII.1781 року, здобувши наукове звання доктора богослов'я. Того ж року А. Ангелович повертається до Львова і отримує нижчі єрейські свячення з рук тодішнього львівського єпископа Петра Білянського. Святу тайну священництва прийняв 2 квітня 1783 року. Як пише один із дослідників, “під боком цього владики розпочав Антоній Ангелович трудитися для добра церкви і краю”.

Саме в той час, як вже зазначалося, австрійський уряд розпочав низку заходів, спрямованих на реформування церковних відносин у Галичині. Однією з перших та найважливіших інституцій, засно-

ваних австрійською владою у Львові, була Генеральна духовна семінарія для підготовки греко-католицького духовенства (1783 рік). Її першим ректором був призначений Антоній Ангелович. Увесь тягар перших організаційних заходів ляг на плечі молодого священика. Однак уже наступного 1784 року він передає ректорство семінарії о. Михайлові Щавницькому, а сам очолює катедру догматики в новозаснованому Львівському університеті. Курс догматичного богослов'я читає за системою Бартієра. Паралельно о. Антоній бере активну участь у роботі різних комітетів та комісій, що займалися впорядкуванням важливих ділянок освітнього та релігійно-церковного життя краю.

З 1787 року о. Антоній Ангелович знову ректор Генеральної духовної семінарії. Завдяки його зусиллям число вихованців семінарії постійно зростало, так що в 90-их роках XVIII століття в ній навчалося вже всередньому 320 студентів річно. Під його керівництвом було підготовано сотні молодих священиків, які рівнем своєї освіти та культурного виховання стояли на голову вище від своїх старших побратимів-душпастирів, так званих "псалтирників". Правда, як слушно зауважує історик-бібліограф Іван Левицький, рівень національної свідомості цих молодих освічених священиків був ще досить низьким. Однак поступово, зі здобуттям ширшої європейської освіти в мурах Генеральної духовної семінарії, нові покоління греко-католицького духовенства все більше зближувалися з народом, все глибше переймалися його проблемами і запитам. Сам дух романтизму, що заповнював тоді духовне життя Європи, вів вихованців семінарії на народну стезю. Вже в 30-их роках XIX століття Львівська духовна семінарія породила такий національно-культурний феномен, як "Руська Трійця" в особі її вихованців: Маркіяна Шашкевича, Івана Вагилевича, Якова Головацького. Без подвижницької діяльності на народній ниві перших діячів і випускників семінарії цей епохальний духовний зрив був би неможливий.

Очолити вдруге духовну семінарію, Антоній Ангелович продовжував викладати в Львівському університеті догматичне богослов'я. Рівень його лекцій був досить високий. Заслугою А. Ангеловича перед українською богословською наукою слід вважати те, що він читав лекції з догматики по-українськи, що, без сумніву, було

викликом часові, позаяк рівень розробки української наукової термінології (теж богословської) перебував тоді в зародковому стані. Професор-українець користувався в університеті загальним авторитетом, про що свідчить обрання його ректором на 1796–1797 навчальний рік. На той час він уже був у сані перемишльського єпископа, тому функції безпосереднього управління справами університету доручив своєму найближчому співробітникові, відомому вченому, історикові, о. доктору Михайлові Гарасевичу.

Перемишльським єпископом став Антоній Ангелович у лютому 1796 року. Його попередник на перемишльській владичій кафедрі Максиміліан Рилло помер 1794 року. Після деякої затримки з призначенням нового єпископа, що була пов'язана з пошуками гідної кандидатури, цісар Франц II іменував 6 липня 1795 року перемишльським єпископом Антонія Ангеловича. Тодішній Київський митрополит Теодосій Ростоцький затвердив цю номінацію, і 14 лютого 1796 року в соборі св. Юра у Львові львівський єпископ Петро Білянський разом із архієпископом вірмено-католицького обряду Яковом Тумановичем і холмським греко-католицьким єпископом Порфирієм Важинським, делегатом митрополита Ростоцького, висвятили о. Антонія Ангеловича на єпископа. За тиждень, 21 лютого, нововисвячений єпископ урочисто в'їхав до своєї резиденції в Перемишлі і приступив до управління цією древньою єпархією.

Антоній Ангелович безпосередньо управляв Перемишльською єпархією дванадцять років: 1796–1808 роках. Але й після того, як став архієпископом львівським і митрополитом галицьким, ще п'ять років залишався адміністратором цієї єпархії, аж поки у вересні 1813 року Перемишль не отримав свого нового єпископа – Михайла Левицького.

У діяльності Антонія Ангеловича на посту перемишльського єпископа історики виділяють головню два моменти: по-перше, його зусилля, спрямовані на зміцнення економічного стану єпархії, і, по-друге, заходи, які мали підняти авторитет греко-католицького обряду, піднести загальний культурний рівень сільського духовенства. Йому приписують введення в літургійну практику деяких латинських запозичень, зокрема так званих монстрацій і суплікацій. Однак, в засадничих питаннях єпископ Антоній був непохитний в обороні східного (грецького) обряду, який Греко-

Католицька Церква успадкувала з київської церковної традиції. Наприклад, коли на початку ХІХ століття австрійська влада в черговий раз поставила питання про перехід на григоріянський календар, єпископ Ангелович твердо став на захист традиційного юліанського календаря, в результаті чого календарна проблема надовго затихла.

Переслідування Греко-Католицької Церкви в Росії, поступове обмеження прав Київської унійної митрополії, що почалося ще за цариці-німкені Катерини ІІ, змусило церковні кола Галичини задуматися над своїм правовим і канонічним становищем в Австрійській державі. В Росії все йшло до того, що Київська унійна митрополія ось-ось буде ліквідована. Виникала потреба впорядкувати церковне життя Галичини відповідно до нової політичної ситуації. Так ожила ідея відновлення давньої Галицької митрополії з центром у Львові. Уже львівський єпископ Лев Шептицький (1749–1779), за посередництвом своєї довіреної особи каноніка Іван Гудза, 1774 року звертався до цїсареві Марії Терези з проханням відновити Галицьку митрополію. Минуло п'ять років і з подібним проханням звернулося до Відня галицьке губернаторство. Того ж 1779 року з'явився також проект, щоб мукачівського греко-католицького єпископа Андрея Бачинського перевести до Львова і призначити його митрополитом. У 90-их роках ХVІІІ століття справою відновлення Галицької митрополії активно займалися львівські єпископи Петро Білянський та Миколай Скородинський, а також перемишльські єпископи Максиміліян Рилло і Антоній Ангелович. Однак до 1805 року всі спроби відновити Галицьку митрополію у вищих інстанціях Відня і Риму наштовхувалися на єдину перешкоду: ще жив, хоч і під домашнім арештом у Петербурзі, київський митрополит Теодосій Ростоцький. Допіру тоді, коли він помер (25.І.1805 року), справа Галицької митрополії зрушила з місця. Цю справу успішно довершив перемишльський єпископ Антоній Ангелович, який, після смерті холмського єпископа Порфирія Важинського (9.ІІІ.1804) і львівського єпископа Миколая Скородинського (23.V.1805), залишився єдиним греко-католицьким єпископом на всю Галичину.

Далі справа виглядала так. 11 вересня 1806 року цїсар Франц І затвердив без змін пропозицію про віднову Галицької митрополії,

яку випрацювали Антоній Ангелович і його найближчий соратник Михайло Гарасевич. Він запропонував Папі Пієві VII піднести Львівське єпископство до гідності митрополії в складі трьох владицтв: Львівської архієпархії, Перемишльської та Холмської єпархій. На львівського архієпископа й галицького митрополита цісар просив затвердити Антонія Ангеловича. Папа Пій VII дав згоду і спеціальною буллою від 22 лютого 1807 року під назвою “*In universalis Ecclesiae regimine*” відновив Галицьку митрополію, затвердив номінанта і визнав за ним усі права, що ними користувалися київські митрополити. Урочиста інавгурація Антонія Ангеловича на галицький митрополичий престіл відбулася 25 вересня 1808 року.

Архіпастирська діяльність Антонія Ангеловича на високому посту галицького митрополита припала на вельми несприятливий час. Саме тоді сягнув свого апогею міждержавний конфлікт між Австрією та наполеонівською Францією. Фортуна посміхалася то одній, то другій стороні, однак перманентна війна не могла сприяти нормальному розвиткові державних, суспільних чи церковних інституцій. У Галичині період наполеонівських війн мав свою специфіку. Галицька суспільність різко поділилася у своїх політичних симпатіях: поляки, полонені ілюзіями про відновлення незалежної Речі Посполитої в давніх кордонах, відкрито поставили на ворога Австрії – Францію. Їхні військові формування стали ударною силою наполеонівських армій. Українці ж, пам’ятаючи про своє незavidне становище у старій Польщі та корисні для них зміни, що їх запровадила в Галичині нова віденська влада, майже одностайно стали на боці Австрії. Цьому значною мірою сприяла позиція Греко-Католицької Церкви, провід якої в особі митрополита А. Ангеловича відкрито задекларував вірність Австрійській монархії.

Ще 25 жовтня 1805 року, як перемишльський владика і єдиний на той час греко-католицький єпископом на всю Галичину і Холмщину, А. Ангелович оприлюднив послання до духовенства і вірних, в якому закликав до вірності австрійському престолові, спонукував молитися за успіхи австрійської зброї, всіляко допомагати своїй вітчизні – Австрії. Якщо в урядових колах Відня зустріли це послання із задоволенням, то в середовищі поляків Галичини воно викликало велике обурення. Однак А. Ангелович, незважаючи на

ворожу для себе польську опінію, продовжував демонструвати свій австрійський патріотизм. Того ж 1805 року він видає у Львові без підпису дві польськомовні брошури, в яких розвінчує агресивну політику Франції щодо Австрії. Драматичного для наддунайської монархії 1809 року галицький митрополит А. Ангелович пише і друкує у Львові французькою, німецькою та польською мовами полемічну брошуру “Спостереження австрійського патріота над деякими публікаціями в чужих газетах”, в якій виступає на захист Австрії від нападок заангажованих французьких журналістів. Він доводить, що Австрія – мирна країна, але їй вистачить сил і засобів, щоб захистити себе. А. Ангелович щиро радів із кожної перемоги австрійської зброї. Він, зокрема, залишив захоплений опис відомої в історії “Битви народів”, що відбулася під Ляйпцігом 1813 року, де французькі війська зазнали поразки.

Нас не повинен шокувати цей гарячий австрійський патріотизм галицького митрополита. Він зумовлювався об’єктивними історичними обставинами, в яких опинилася Галичина на зламі XVIII–XIX століть. Після багатовікового польського панування, яке привело майже до повного економічного й культурного виродження корінного українського етносу, Галичина щасливим збігом обставин ввійшла до складу держави, де панував закон і порядок. Ми вже говорили про ті радикальні реформи, які здійснила віденська влада для покращення економічного й культурного становища галицьких русинів-українців. Плодотворні результати цих реформ стали відчутними вже в XIX столітті, коли небувалими темпами із середовища греко-католицького духовенства стала народжуватись світська українська інтелігенція, завдяки просвітній діяльності якої Галичина перетворилася на своєрідний загальноукраїнський П’ємонт. Перші позитивні результати австрійського владарювання в Галичині відчув уже сам А. Ангелович, тому не міг не підтримувати австрійської влади. Він насамперед був українським патріотом і вже тому не міг бути ворогом Австрії, яка 1772 року взяла на себе політичну відповідальність за економічний і культурний розвиток галицького українства. Розуміння цього історичного моменту істини й зумовило щирий австрійський патріотизм митрополита А. Ангеловича.

Поляки ніколи не могли простити цього Ангеловичеві і на кожному кроці намагалися йому мстити. Так, знаючи про заходи

Ангеловича щодо відновлення Галицької митрополії, вони за посередництвом тодішнього львівського губернського референта із церковних справ, латинського ксьондза Цайсля, внесли до віденського кабінету міністрів пропозицію, щоб (за прикладом закарпатських греко-католицьких єпископів, які підлягали безпосередньо латинським угорським архієпископам в Естергомі) галицькі унійні єпископи підпорядковувались польському латинському архієпископу в Львові. Однак рішучі контрзаходи Ангеловича, його великий авторитет у Відні, який він завоював щирою відданістю Австрії, зірвали ці небезпечні плани польських шовіністів. Галицька митрополія, як уже видно, була відновлена, а А. Ангелович став митрополитом.

Незважаючи на польські інтриги та переслідування, митрополит Ангелович не зійшов із обраного шляху. Він не зрадив Австрію й тоді, коли ворожі їй польські війська на якийсь час зайняли Галичину і її столицю Львів. З тих тяжких для галицьких русинів-українців часів відомий такий характерний факт. Зайнявши Галичину, польські військові розпорядилися, щоб у всіх костелах і церквах під час Св. Літургії згадувати не австрійського цісаря Франца І, а французького імператора Наполеона. Це розпорядження дійшло і на Святоюрську гору. Після деякого вагання митрополит Ангелович, порадившись зі своїм найближчим соратником о. проф. Михайлом Гарасевичем, рішуче відкинув цю вимогу новоявленої польської влади, чим прирік себе на ще більші поневіряння. Польська влада позбавила митрополита його маєтностей, продовжувала всіляко шантажувати, майже щодня її представники влаштовували обшук митрополичих палат і собору Св. Юра з метою виявлення зброї. Дійшло до того, що митрополит Ангелович змушений був таємно виїхати зі Львова. Це сталося 8 червня 1809 року, коли він разом з о. М. Гарасевичем, переодягнутий у селянську одягу, через Лисиничі і Винники виїхав у напрямку Бібрки і Жидачева, а далі – в Карпати, щоб звідтам дістатися на Закарпаття. З різними труднощами й пригодами прибули два високоповажні втікачі 18 червня 1809 року до села Сенечова, що розташоване з галицького боку під перевалом*. І тут сталося таке, чого ніяк не міг сподіватися від своїх вірних митрополит А. Ангелович.

* Тепер це село Семичів Долинського району Івано-Франківської області.

Одразу, після його зникнення зі Львова, польська влада оголосила значну грошову винагороду тому, хто допоможе розшукати і видати руського митрополита. Це розпорядження дійшло і до сенечівського вїйта, яким тоді був сільський глитай, а заразом любитель випити, Кость Джулович. Він довідався, що в місцевого пароха Луки Сачкевича зупинилися два підозрілі мандрівники і одразу здогадався, що це за люди. Підпоївши в корчмі кількох селян, він ввечері цього ж дня разом з ними прийшов на сільське приходство і арештував обидвох утікачів. Не допомогли вмовляння сільського пароха, ані прохання самих затриманих. Наступного дня на возі, запряженому волами, заохочені грошовою винагородою і підігріті оковитою, сенечівські селяни на чолі з вїйтом-пиячком допровадили свого верховного пастиря – архієпископа А. Ангеловича та знаменитого на той час професора М. Гарасевича до Стрия, де вони мали стати перед судом ново-явленої польської влади. Це сталося 21 червня 1809 року, а вже наступного дня обидва втікачі давали свідчення. Правда, вже через день вони були звільнені й відпущені до Львова, бо політична ситуація різко змінилася: австрійські війська знову повернули собі Львів і опанували цілим краєм. Цісар Франц I гідно оцінив заслуги обидвох страждальців перед Австрією: митрополита Ангеловича нагородив великим хрестом ордену Леопольда, а професорові Гарасевичу надав титул барона, відзначивши його також відповідним орденом. Натомість два основні винуватці арешту митрополита і його генерального вікарія – сенечівський вїйт Джулович та його підручний Маланчук, були засуджені в Самборі до року ув'язнення. Джулович, відсидівши термін, повернувся в село, а Маланчук помер у в'язниці.

Епізод з арештом митрополита Ангеловича, крім того, що залишає неприємний осадок, з історичного погляду підкреслює два моменти. По-перше, він свідчить, яка глибока прірва існувала тоді в Галичині між нечисленною освіченою українською верствою та простолюддям, і, по-друге, показує, яким затурканим і забитим з національно-релігійного погляду було тоді галицьке село, успадковане Австрією від давньої Польщі. Антонієві Ангеловичу та його наступникам на галицькому митрополичому престолі належало подолати цю прірву, наблизити Церкву до народу, підтягнути

рівень свідомості народу, його національної гідності і пошанівку до своїх духовних провідників. І це їм вдалося зробити вже всередині XIX століття, коли після 1848 року Греко-Католицька Церква перейняла політичне керівництво української спільноти в Галичині. Але це вже інша тема.

Повернувшись 23 червня 1809 року до Львова, митрополит А. Ангелович найперше зайнявся налагодженням нормального трибу життя митрополії, яке було розхитане тимчасовою польською окупацією Галичини. Насамперед зайнявся митрополит призначенням і висвяченням нового перемишльського єпископа, а також відновив клопотання про затвердження капітули у Львові й Перемишлі. З неабиякими труднощами йому вдалося це зробити: 1813 року цісар Франц I іменував перемишльським єпископом каноніка Михайла Левицького, окремими рескриптами затвердив львівську і перемишльську капітули і відновив давній митрополічий собор.

У зв'язку із втратою Греко-Католицькою Церквою теренів, загарбаних російським царизмом, А. Ангелович прагнув компенсувати це за рахунок інших територій. Він зокрема спрямував місіонерську діяльність греко-католицьких священиків на Буковину, де вони добилися значних успіхів у справі зміцнення й поширення унії. За поданням А. Ангеловича, цісар Франц I заснував низку греко-католицьких парохій на Буковині, зокрема в Чернівцях, Сучаві.

Багато зусиль затратив митрополит А. Ангелович на повернення або відшкодування для митрополії колишніх її дібр, які були конфісковані або захоплені в різний час польськими магнатами. У ті часи митрополічий і єпископські уряди утримувалися не за рахунок пожертвувань вірних, які в своїй більшості були убогим панщизняним селянством, а з доходів окремих маєтків, лісових і земельних посіlostей, що ще в незапам'ятні часи були даровані церкві руськими князями і затверджені польськими королями. Тому боротьба за володіння цими посіlostями була по суті боротьбою за виживання Церкви. Тут митрополит Ангелович також добився значних успіхів. Однак всього задуманого він не встиг реалізувати. Цьому завадили як об'єктивні, так і суто суб'єктивні причини. На посту галицького митрополита А. Ангелович пробув усього шість

років (1808–1814), які були вкрай несприятливими для будь-якої культурницької діяльності. З одного боку Австрійська держава вела тоді виснажливі війни з Наполеоном, тому не завжди могла адекватно відгукуватися на всі запити й ініціативи, що йшли зі Святоюрської гори зі Львова. З другого боку потужне польське лобі у Відні постійно блокувало всі можливі позитивні для галицьких українців рішення й уступки австрійської влади. До того ж серед українців було тоді ще дуже мало освічених і політично грамотних людей, які б могли дієво підтримати митрополита в його починаннях і намірах.

Усього цього не витримало здоров'я А. Ангеловича. Підступна хвороба, що періодично загострювалася, починаючи від арешту в червні 1809 року, невблаганно прогресувала, і дня 9 серпня 1814 року перший митрополит відновленої Галицької митрополії відійшов у вічність. Йому було всього 58 років. Похоронили А. Ангеловича на давньому Городецькому цвинтарі, де його могила скоро заросла, а потім цілком зрівнялася із землею так, що вже всередині ХІХ століття, коли постало питання про перенесення труни на новий цвинтар, бо Городецький закривали, ніхто не міг вказати, де спочивають тлінні останки першого Галицького митрополита. Колись, наче відчуваючи байдужість нащадків до своєї особи, А. Ангелович написав пам'ятні слова: “Якась особлива недоля тяжить над нами, русинами; ми – немов зачаровані. Не з'являються у нас велетні духа, а якщо хтось з наших і почне виділятися, то вже в самих початках свого шляху пригнічується нашою недолею”. А недолю дуже часто породжує байдужість.

Ця байдужість до А. Ангеловича в деяких пізніших оцінках його місця в культурному відродженні Галичини переросла в несправедливу критику, а то й в огульне заперечення. Такі необ'єктивні погляди на Ангеловича та його епоху демонструють українські радикали кінця ХІХ – початку ХХ століття. Наприклад, Іван Франко писав, що Ангелович “українцем-патріотом не був”, а добу його митрополитства відносив до “найсумніших часів у русинському письменстві”. Подібні погляди на Ангеловича висловлювали й інші радикальні діячі, зокрема Остап Терлецький, який закидав митрополитові, що той, мовляв, “майже зовсім не дбав про руський язик” у Галичині.

Таке упереджене ставлення І. Франка та його однодумців до А. Ангеловича, як нам здається, можна пояснити двома причинами: по-перше, їхнім загостреним антиклерикалізмом, що було загальною пошестю серед тогочасної “поступової” галицької інтелігенції, яка перебувала під впливом М. Драгоманова, і по-друге, тим, що як Франко, так і Терлецький, підходили до оцінки постаті галицького митрополита з точки зору розвитку народної мови й літератури, а не з погляду історії суспільних процесів. Не випадково основний закид Ангеловичеві І. Франко робить за те, що в часи його митрополитства “від 1809 до 1813 р. не вийшло жодної української книжки, жодного букваря, не видано жодної азбуки”. Водночас І. Франко воліє не бачити у віднові Галицької митрополії, що було головною справою життя А. Ангеловича, жодного “добročинства для національного розвитку Галицької Русі”.

Останнє твердження І. Франка, гадаємо, не потребує якогось особливого спростування. Його необ’єктивність очевидна. Вже той факт, що завдяки відновленню Галицької митрополії Львів став столицею українських митрополитів, – а в місті Лева досі перебували тільки польські й вірменські митрополити, – свідчить сам за себе. Завдяки цьому історичному актові українство Львова й Галичини дістало потужний імпульс для національно-культурного поступу. Це стало відчутно вже через два-три десятиліття, коли одне за одним стали займатися вогнища українського відродження в Галичині (Перемишльський культурно-освітній осередок (20-і роки ХІХ століття), літературний гурт “Руська Трійця” на чолі з отцем і поетом М. Шашкевичем (30-і роки, ХХ століття), політичний дебют українства під проводом Святоюрської гори в 1846–1848 роках).

Задля справедливості треба відзначити, що з плином часу І. Франко переглянув свою негативну оцінку наслідків утворення греко-католицької митрополії у Львові. Звільнившись з-під впливу драгоманівства та набувши більшого наукового й історичного досвіду, великий вчений і письменник на схилі віку різко змінив свої погляди на роль церкви й духовенства в національному пробудженні галицьких українців. У розвідці “Азбучна війна в Галичині”, написаній 1913 року, І. Франко стверджує, що “утворення галицько-руської митрополії” стало основним поштовхом для зростання народного шкільництва в Галичині, для значного розвитку мовних

та історичних студій серед галицьких русинів, для зародження красного письменства народною мовою і, нарешті, для зміцнення української церкви.

Звичайно, І. Франко мав рацію, коли твердив, що “від 1809 до 1813 року” не з’явилося жодної української друкованої книжки. Це гірка правда, але вини А. Ангеловича в цьому немає. Ми вже згадували, за яких вкрай несприятливих обставин йому доводилося діяти: безперервні війни, тотальне польське засилля, відсутність української освіченої верстви. Як нам здається, історичне призначення А. Ангеловича було не в тому, щоб налагоджувати літературну працю на пустому місці, а в тому, щоб з часом заповнити це місце освіченими людьми, які б змогли взятися за цю працю вже в другому чи третьому поколінні. Тому й віддавав він усі свої сили організації й облаштуванню Генеральної духовної семінарії, “Руському інституту” і, “руським викладам” у Львівському університеті. І саме в цьому, на наш погляд, слід бачити його найбільшу заслугу перед українською культурою.

Як людина Антоній Ангелович був доброї душі чоловік, лагідний і привітний. Ось як характеризують його чужі історики: “Рум’яний, усміхнений отець-ректор всією душею і щирим серцем сприймав нові обставини, які піднесли його незабаром на високе суспільне становище”. Був високоосвіченим і глибокообізнаним у різних ділянках тогочасної науки. Відомо, що він листувався з чільними представниками політичної еліти тодішньої Австрії і Польщі, а на прохання одного французького єпископа вів пошуки оригіналу апокрифічного листа Смери до князя Св. Володимира, якого традиція пов’язувала зі Спаським монастирем на Старосамбірщині. А. Ангелович був великим поліглотом: крім рідної української та церковнослов’янської, досконало знав класичні мови – латинську і старогрецьку, а також вільно володів польською, німецькою, французькою, італійською та румунською мовами. Серед книголюбів Галичини славився як пристрасний аматор книжок, зібравши в своїй бібліотеці 8 тисяч томів, які заповів митрополичій капітулі у Львові. Можна цілком погодитися з оцінкою відомого українського письменника та історика церкви Григора Лужницького, яку він дав А. Ангеловичу: “Був гарячим українським патріотом і одним із тих, які Українській Католицькій Церкві дали підвалини національної свідомості”.

Виклавши в загальних рисах життя і діяльність митрополита Антонія Ангеловича, спробуємо тепер стисло окреслити його місце в історії Української Церкви.

Це місце визначається насамперед тим, що він належав до вищої ієрархії Греко-Католицької Церкви, будучи спершу перемишльським єпископом-ординарієм (1796–1808 року), а згодом – першим митрополитом відродженої Галицької митрополії (1807–1814 року).

Ще яскравіше окреслюється історична місія А. Ангеловича завдяки тій ролі, яку він відігравав у справі відновлення Галицької митрополії. Ця історична подія мала переломне значення в суспільно-церковному житті галицьких українців. Вона, по-перше, зірвала підступні плани польських церковних і політичних чинників підпорядкувати греко-католицькій єпархії Галичини львівському латинському митрополитові, по-друге, утвердила помісність греко-католицької церкви на митрополичому рівні і, по-третє, зберегла та продовжила ієрархічну спадкоємність Київської Церкви. За умов, коли діяльність матірньої Київської митрополії під російським пануванням була паралізована, а невдовзі цілком призупинена, віднова Галицької митрополії за А. Ангеловича врятувала всю Греко-Католицьку Церкву від неминучого ієрархічно-структурного краху.

Великі заслуги митрополит А. Ангелович має і в справі зміцнення місіонерського потенціалу Греко-Католицької Церкви. Саме йому належить ініціатива поширення унії на Буковині, де вже за його життя було створено кілька греко-католицьких парохій.

Не менш важливим моментом, який ставить А. Ангеловича на видне місце в історії Греко-Католицької Церкви, є його подвижницька духовно-освітня діяльність. Як знаємо, він був співорганізатором, першим ректором і довголітнім професором Генеральної духовної семінарії у Львові, професором і в один час ректором Львівського університету, професором й опікуном “Руського інституту” (*Studium Ruthenum*), ініціатором створення низки парохіяльних шкіл. Не багато ієрархів в історії української церкви можуть похвалитися таким насиченим послужним списком у царині науково-освітньої діяльності, як А. Ангелович.

Особливе місце займає А. Ангелович в історії українського Львова. Ми бачили, що головню його стараннями Львівське єпископство

було піднесене до рангу архієпархії, а Львів став столицею галицьких митрополитів. Значення цього історичного акту для утвердження української присутності у Львові важко переоцінити, адже до цього часу в столиці Галичини засідали тільки вірменські і польські митрополити.

Уся діяльність митрополита А. Ангеловича, – чи то у сфері організаційно-церковній, чи то на ниві розбудови духовної освіти, – була підпорядкована одній меті: утвердити самобутність Греко-Католицької Церкви, скріпити її помісний статус, піднести культурний рівень духовенства і зміцнити таким чином українство в Австрійській імперії. У цьому сенсі історичне значення його діяльності виходить далеко за межі Галичини. За умов, коли в Російській імперії українське православ'я було позбавлене будь-яких ознак самостійного церковного життя, будучи повністю поглиненим казенним московським православієм, зміцнена завдяки енергійним заходам Ангеловича Греко-Католицька Церква була практично єдиною берегинею давньої київської церковної традиції, набуваючи поступово всеукраїнського значення. Тому постать митрополита Антонія Ангеловича всеціло вписується в контекст історії усієї Української Церкви і належить усьому українському народові.

ОСНОВНА ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

- Wurzbach C.* Biographisches Lexicon des Kaiserthums Oesterreich. – Wien, 1856. – Bd. I. – S. 39–40;
- Harasiewicz M.* Annales Ecclesiae Ruthenae. – Leopoli, 1862. – P. 678–829;
- Головацький Я.Ф.* О первом литературно-умственном движении Русинів в Галиции со времен Австрийского владения в той земле // Науковий збірник, издаваний літературним обществом Галицко-Русской Матицы. 1865. – Львов, 1865. – Вып. I–IV. – С. 78–81.
- Pelesz J.* Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart. – Wien, 1880. – Bd. 2. – S. 874–899;
- Франко І.* Нариси з історії української літератури в Галичині // Зібр. тв. у 50 т. – К.: Наук. думка, 1980. – Т. 27. – С. 130–148;
- Франко І.* Азбучна війна в Галичині 1859 р. // Зібр. тв. у 50 т. – К.: Наук. думка, 1986. – Т. 47. – С. 549–650.
- Finkel L. i Starzyński S.* Historia uniwersytetu Lwowskiego. – Lwów, 1894. – Cz. 1. – S. 83–84;
- Левичій І. Ем.* Прикарпатська Русь в ХІХ віці в біографіях і портретах єї діятелей. – Львів, 1898. – Т. I. – Вып. 1. – С. 1–46;
- Андрохович А.* Історія греко-католицької Генеральної Духовної семінарії у Львові: 1783–1810. / Греко-католицька Духовна семінарія у Львові. Матеріали і розвідки зібрав о. проф. д. Й. Сліпий. – Львів, 1936. – Ч. II. – С. 376–378;
- Назарко І.* Київські і Галицькі митрополити. Біографічні нариси (1590–1960) // Записки ЧСВВ. – Рим, 1962. – Т. XIII. – Серія II. – Секція 1: Праці. – С. 160–167;
- Паславський І.* Антоній Ангелович та його місце в історії української церкви // Львів (1256–2006): Церква і суспільство. Статті й матеріали. – Львів: “Логос”, 2006. – С. 90–98.
- Паславський І.* Де й коли прийшов на світ Антоній Ангелович. Уточнення місця і дати його народження // Українська Греко-Католицька Церква і релігійне мистецтво (Історичний досвід та проблеми сучасності). Науковий збірник. – Львів, 2006. – Вып. 4. – С. 43–44.

ПІСЛЯСЛОВО

Ця книжка була вже в наборі, як несподівано, після короткотривалої хвороби відійшов у вічність один із її

авторів – професор Михайло Гайковський. Його смерть для нас, а також для всіх, хто знав і шанував покійного, стала справжнім шоком, бо з нею раптово обірвався земний шлях непересічної постаті наукового і духовного життя сучасного Львова.

Усього лиш шістьдесят літ (7.IV, 1947 – 19.IV, 2007) прожив професор М. Гайковський, але залишив після себе не тільки світлий образ людини-християнина, а й значний науковий доробок. Жодного із п'яти талантів, дарованих йому Всевишнім, він не закопав і не змарнував, а трудолюбиво вклав у свої наукові праці, щедро ділячись ними зі своїм народом. Покійний був глибоким дослідником і блискучим викладачем-педагогом. Як вчений-історик з широкими релігієзнавчими та історико-церковними зацікавленнями М. Гайковський сформувався в Інституті суспільних наук Академії наук України (тепер Інститут українознавства ім.І. Крип'якевича НАН України), куди він прийшов на початку 1972 року. Тут він написав й успішно захистив кандидатську дисертацію з історії Церкви на Буковині. З 1983 року М. Гайковський – на викладацькій роботі у вузах Львова, де викладав історію релігії та культури. В останні роки працював доцентом Національного Лісо-

технічного університету у Львові. Нещодавно був обраний професором кафедри соціології і культурології цього престижного вузу.

Покійний професор М. Гайковський був одним з ініціаторів і промоторів видання цієї праці. Ідея її виникла на хвилі приготувань до 250-річчя від дня народження митрополита Антонія Ангеловича, яке широко відзначали 2006-го року. Тож нехай вихід у світ цього останнього плоду його трудів і співавторства буде йому даниною нашої шани і пам'яті.

Іван Паславський
27.IV. 2007р.

ЗМІСТ

СЛОВО ДО ЧИТАЧА (<i>М. Гайковський</i>)	3
СЛОВО ПРО МИТРОПОЛИТА АНТОНІЯ АНГЕЛОВИЧА (<i>Архієпископ львівський Владика Ігор Возьняк</i>)	7
<i>Михайло Гайковський</i> ЕПОХА МИТРОПОЛИТА АНТОНІЯ АНГЕЛОВИЧА: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОНТЕКСТ І ГАЛИЦЬКА ДІЙСНІСТЬ НА ЗЛАМІ XVIII – XIX СТ.	11
<i>Іван Паславський</i> АНТОНІЙ АНГЕЛОВИЧ: ЖИТТЯ, СЛУЖІННЯ, ДІЯЛЬНІСТЬ	65
ПІСЛЯСЛОВО (<i>І. Паславський</i>)	84

Науково-популярне видання

**МИХАЙЛО ГАЙКОВСЬКИЙ
ІВАН ПАСЛАВСЬКИЙ
АНТОНІЙ АНГЕЛОВИЧ.
ЙОГО ЕПОХА І ДІЯЛЬНІСТЬ**

ВИДАВНИЦТВО “ЛОГОС”
Львів – 2006

Підписано до друку з готових діапозитивів 24.11.2006.
Формат 60x84/16. Папір офсетний №1. Гарнітура Times.
Обл.- вид. арк. 3,72.
Тираж 200 пр. Замовлення № 825.